Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 170 (11067) | 1979 чылдың июль 24, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп

Малга четчир чем дээш

ТУКТУ САЛБАС БИС

СЭКП ТК-ның июль болгаш ноябрь (1978 ч.) Пленумларының шиитпирлерин амыдыралга боттавдырбышаан, Бүгү-эвилел социалистиг чаныжына киришкеш, бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылдың бирги чартыында боттарының ажыл-херээн анализтеп көргеннер. Шалыпчы күш-ажыл чылының бирги чартыын чедишкиниг доозун, бар аргаларны болгаш курлавырларны ажыглаан, бо чылдың планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин күүседириңче бүгү күштү мобилизастап турар.

Чартык чылда совхоз күрүнеге сүт садар планын 106 хуу, эттинин—126 хуу, дүктүүн — 4,8 катап ажыр күүсеткен. Ынчангаш бистин ажыл-агыйбысыс бо чылдың бирги чартыының түнелинде социалистиг чарышка республиканың төп зоназының совхозтарындан тиилекчи болгаш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобличөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун база акта шаңналын алган. Ол шаңнал совхозтуң бүгү ажыл-ишчилерин сорук киирип турар. Совхоз бүдүрүлгезинин курлавырларын тыварынга, оларны ажыглаарынга, ажылга эгелекчи чорукту үндүрүп, эки түнелдерни чедип алырынга мурнакчы рольду хамыктың мурнунда коммунистер көргүскен. Чижээ, коммунист малчыннар Антон Оюн төрүүр чүс хойга онааштыр 104 хураганны менди ап, бир хойдан-на 3 кг дүктү кыргаан, Куулар Торжай, Бугалдай Оюн, Сергей Лапчаа, Алдай-оол Монгуш олар төрүүр чүс хойданна 95—101 чедир хураганнарны менди ап, бир хойга онааштыр 2,5 кг чедир дүктү кыргын алганнар. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны коммунист Шаравин Оюнун удуртканы № 1 хойжу бригада төрүүр чүс хойдан 89 хураганны камгалап ап, бир хойдан-на 2,5 кг дүктү кыргаан. Коммунистер Биче-оол Оюнвун удуртканы № 3, Василий Оюнвун удуртканы № 4 хойжу бригадалар база эки көргүзүглерни чедип алганнар.

Ниитизи-биле бистиң парткомнуң үчёдулда турар коммунист хойжулар бо чылын алган социалистиг хүлээлгелерин күүседип, чарышка мурнакчы родюн көргүскеннер. Совхозтуң хойжулары хой кыргылдазын эткен чылга деннээрге бир ай бурунгаар дооскаш, бо хүннерде малдың чайгы семиртилгезин, келир кышка белеткел ажылдарын чорудуп турар.

Амгы үеде совхозта 44 мун ажыг хой, 1 мун хире бода, 300 ажыг чылгы, 200 тева бар. Бо бүгү малды келир кыжын хүр чаагай кышталадырынга 2500 тонна сиген, 2000 тонна сенаж, 9000 тонна силос хереллеттинер. Малга ол чемнернин арбын курлавырын тургузуп алырынга улуг күш, организакчы чорук негеттинин турар. Бо чугула кампанияны организастыг, бедик деңнелге чорудары-биле организас-техниктиг болгаш политмассалыг ажылды күштелдирип турар.

Совхозта күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге сиген белеткээр талазы-биле план-даалгаларны берип, сиген кезер черлерин хүвааган. Мал чеми белеткээр 22 кижи составтыг механизастаттынган бригада чоокку хүннерге чедир 200 тонна эки шынарлыг сигенни белеткээн. Мал чеминиң белеткелиниң үеинде биске шефчилер улуг дузаны чедирип турар. Тываның автотранспорт эргелелиниң чамдык организациялары, дугаары 3 АТБ, автосептелге заводу — бо коллективтерден келген сигенчилер холбиле кестирип киришкен.

Партком, дирекция чери сигенчилериң хуралын эрттирип, күш-ажылдың төлевири, социалистиг чарыштың негелделери-биле оларны таныштырган.

Мал чеминиң белеткелинге ооллар, кыстарны калбаа-биле кириштирер. Комсомолчуаныяктарның № 2 бригадазын аныяк коммунист Комбужап Оюн удуртуп турар. Аныяктарның ажылынга бот-туг луза чедирер даалганы директориун мал чеми белеткээр талазы-биле оралакчызы дуржулгалыг агроном коммунист С. Сундуй-оолга берген.

Амгы үеде ажыл-агыйның шынааларында, шыктарында ажыл-иш хайнышкынныг. Чоокку хүннерде чаңгыс чылдың сигени четчи бээрге сенаж белеткелиниче кирер. Витаминниг сиген далганы белеткээр агрегаттың эптелгези доостур билек бо ажылды совхозка бир-ле дугаарында кылып эгелээн.

Ниитиниң малынга быжыг чем-суурну белеткеп алырының талазы-биле айтырыгны Кочетов көдээ Советтиң сессиязына база чугаалажып, сорулгаларны тодараткан. Эрткен кыжын сигенчилер бригадазының кежигүннери Ак-Чыраага, Новосибирскиге хыыргыын, саван белеткен, кожавыс Моолдан сиген соортүп ап турган. Мындыг байдалдардан чогуур түнелдерни үндүрүп, чамдык четнестерни, частырыгларны бо чылын болдурбазының хемчеглерин ап турар.

Совхозтуң механизастаттынган № 2 бригадазы хүнде 50 тоннадан эвээш эвес сиген белеткээр турган, улуг-ла дизе 35 тоннаны кылып, социалистиг хүлээлгезин күүсетпейн турар. Ооң чылдагааны совхозта инженер-техниктиг ажылдакчыларның негелдезинин кошкаанда, организастыг ажылды чогуур деннелге чорутпайн турарында. Ынчангаш бо талазы-биле шынгыы хемчеглерни алыры бистен негеттинин турар.

Бир четпес чүве болза бисте чаңгыс-даа малчын, ажылчын бодунга бердинген планны күүседириңче шулуудан кирбээни—чонну бо ажылче мобилизастаар талазы-биле ажылдын кошкак тургустуныны болур. Коллективтерге бердинген сиген планын күүседир дээш партия эге организацияларынын, партбелүктериниң организастыг ажылды күштелдирери чугула болуп турар. Ол ышкаш хол-биле сиген кезин турарларның херекселдерин четчелээнинде, оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургусканыда четпестер ам-даа бар.

Ховуларда, шынааларда сиген, тараанын үнүжү эки болгаш салдынган сорулгаларны чедишкиниг күүседириниң аргалары бисте бар. Шаңнаткан шилчиир Кызыл тугувусту быжыг тудуп, четпестерни чайладып, коммунистерниң, ажылчы чонларның бүгү күжүн мобилизастап тургаш бо чылдың планныг онаалдаларын күүседирин, келир кышка ыяк белеткелдиг ужуражырын чедип алыры чугула сорулга болур.

К. ОЮН,
Таңды районунуң «Коммунизмниң херели» совхозта партком секретары.

ТАРЛАГ ШЫНААЗЫНДА

«Өөк» совхозтуң Тарлаг салбырының ажыл-ишчилери ниитиниң малынга четчир чемни белеткеп алыр дээш, бо хүннерде күжеңишкиниг ажылдап турар. Механизастаттынган бир звенону Нурзат-оол Шактар удуртуп турар. Ооң ацгыда 12 кижи составтыг хол-биле кезер звенону база тургускан. Салбырда ниитизи-биле 43 кижи мал чеминиң белеткелинде хаара туттунган. Хойжулар, инек кадарчылары будук-бүрү чемни белеткен турар.

Ам салбырда 70 тонна сигенни бөлүп сараатгаан, алды тонна будук-бүрүнү боолдап аскан. Трактор-биле сиген кестирип турар Петр Новосёлов, Михаил Түлүш, Серен Баир олар шалыцкын ажылдап, хүнде үлүг-нормазын 120 хуу чедир күүседип турар.

А. САНЧАЙ.
Бии-Хем район.

МАССАЛЫГ КИРИПКЕН

Чөөп-Хемчикте «Сүт-Хөл» совхозтуң девискээринде — Хемчиктиң, Чес-Булуңнуң, Алдыы, Үстүү Ишкиннериниң алаак-шыпааларында, арыглар иштинде, тайга, хемнериниң уннарында сигенниң үнгени бо чылын эки. Ам эң кол сорулга болза, бүгү күштү салып, бар-ла аргаларны ажыглап турган, үнген-не сигенни бүрүн кезин, ажаан алыры. Совхозтуң ажыл-ишчилерин, албан организацияларының төлээлерин болгаш суурларда агитквартиралар-ның улуг-биче чурттакчыларын бо ажылче мобилизастап киирип эгелээнден бээр каш хонуктар эткен. Сөөлгү байдалды сан-чурагайлар-биле көргүзерге мындыг: дүүнге чедир 485 га черниң сигенни кескеш, 258 га черде бөлген болгаш 260 тонна сигенни сараатгаан. Бо ажылды совхозтуң дөрт салбырында 316 кижи кылып турар, олардан 203 кижи хол кадыырлыг. План ёзугаар белеткээр ужурлуг 300 тонна витаминниг сиген далганының 23 тонназы белеткеттинген.

Совхозтуң Кара-Чыраа салбырының сигенчилери бо чугула кампанияже организастыг кирген болгаш өскелерни мурнап турар. Дүүнге чедир мында 270 га черниң сигенни кескен, херек кырында 124 тоннаны сараатгаан. Мал чеминиң белеткелинде ажылдап турарлардан Доңгак Аракчаанның удуртканы звенозу социалистиг чарыштың мурнукы одуруунда чорун турар. Алды кижи составтыг бо звено эткен хонуктарда чеди тонна сигенни сараатгаан алган, кезерин ам-даа уламчылап турар.

Салбырның сүт-бараан фермазының сигенчи бригадазы (бригадири М. Ондар) ийи звенога үстүп алган, багай эвес көргүзүглерлиг ажылдап турар. Олар 170 тонна сиген кезип белеткээр планының 40 ажыг тонназын белеткеп алган.

Кара-Чыраанын малчыннары сиген кезилдезинче база массалыг кирип турар. Олардан Чес-Булуң бригадазының хоочун хойжузу Делгер-оол Чигжитеевич Монгуш онза кызымаккай чоруун коргүзүп турар. Ол эш кадарчызы Сергей Ондар-биле кады 20 тонна сиген кезип белеткээр планының чартын күүседип алган.

Сиген кезер машиналар кошкан тракторларда ажылдап турар трактористер Дакаа Ондар биле Тас-оол Монгуш, витаминниг сиген далганы белеткээр АВМ-де оператор Сергей Монгуш олар эрес-шудургу ажылдап, хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турарлар.

Ол ышкаш суурнуң албан организацияларының ажылдакчыларын, агитквартиралардың чурттакчыларын сиген кезилдезинче массалыг-биле мобилизастап кирген. Чеди агитквартира бо хүннерге чедир 70 ажыг тонна сигенни кезип, сараатгаан. Олардан № 3, 4 агитквартиралардың (даргалары Ч. Монгуш, Ж. Сат) чурттакчылары өскелерден эрестиг ажылдап, хой мал чемин белеткээн.

Совхозтуң Кызыл-Тайга, Ишкин салбырларының малчыннары база сиген кезилдезинче кирип, Ишкиннер иштинде, ол хемнериниң алаактарында, Алдыы, Үстүү Соорлар, Шеле дээш өске-даа хемнерде чайлаглар, күзеглер, кыштаглар чоогунда элбек үнген погаан сигенни кезип, долгаар ажылды чоруда бергеннер.

Х-К. МОНГУШ.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ФЕОДОСИЯГА ЧОРААНЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев июль 22-де Феодосия хоорайга чораан. Гитлержи эжелекчилерге удур совет улустуң демиселинин төөгүзүнге ол хоорай алдарлыг арыннарны киир бижиткен. Ада-чурттуң Улуг дайынынын үеинде Феодосияга кадыг-дошкун тулчуушкуннар каш удаа болган. 1941 — 1942 чылдарын Керчь — Феодосияның сураглыг десант операциязының болгаш 1944 чылдың Крым операциязының үеинде ындыг болган.

Эш Л. И. Брежнев ол тулчуушкуннар калбарып турган районларга чораан, хамааты дайынның болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилеринге алдар болдурган тураскаалдың баарынга чечектер салган, хоорайның революстуг эрткен үеин-биле холбаалыг черлерге, ооң иштинде тура халаан «Потемкин» броненосецтиң четкени Феодосия портунга чораан. Феодосияның бистиң үеге чедир VI чүс чылда үндезилеттинген бурунгу архитектура тураскаалдарын, ол ышкаш амыдырал-чуртталгазының хөй кезин ол хоорай-биле холбаалыг талантылыг орус уран чуруукчу И. К. Айвазовский аттыг кайгамчыктыг чурук галереязын база ол эргин көрген.

Феодосияның чурттакчылары Леонид Ильич Брежневке чер болганга чүректиң ханызындан өөг байыр чедирип турган.

Ол-ла хүн Л. И. Брежнев хоорайның партия болгаш совет активиниң төлээлекчилери-биле ужурашкан. Беседа үеинде ол феодосячыларның күш-ажылчы чедишкиниерин, чоок-кавы зонаның көдээ ажыл-агыйының канчаар чорун турарын, ажылчыннарның база албан-хаакчыларының күш-ажылының болгаш дыштанылгазының байдалдарын сонуургаан. Совет эрге-чагырганың чылдарында Крымның курорт төптериниң бирээзи апарган Феодосияның санаторийлеринде болгаш өске-даа эмнелге черлеринде дыштанын турар кижилерин канчаар хандырын турарын Л. И. Брежнев делгереңгей айтырган.

Хоорайга аян-чоруккa Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко, партияның Крым обкомунуң бирги секретары В. С. Макаренко, Кара далайның Кызыл Тук орденниг флодунуң командылакчызы адмирал И. И. Ховрин, Крым облкүүскомунуң даргазы Т. Н. Чемодуров, Кара далайның Кызыл Тук орденниг флодунуң политэргелеленинің начальниги вице-адмирал П. Н. Медведев, партияның Феодосия хооркомунуң бирги секретары Л. И. Сазыкина, хооркүүскомунуң даргазы И. А. Польшиков болгаш оон-даа өскелер чораан.

(СЭТА).

ТИИЛЕКЧИГЕ ТЫВЫСКАН

1979 чылдың бирги чартыында мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле барыын зонаның районнарының аразында социалистиг чарышка Барыын-Хемчик район бирги черни алган. СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профобличөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун ол хоорай-биле холбаалыг талантылыг орус уран чуруукчу И. К. Айвазовский аттыг кайгамчыктыг чурук галереязын база ол эргин көрген.

СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү, республиканың Улус-чу' контроль комитединиң даргазы М. К. Шыырап районунуң төлээлериниге шилчиир Кызыл тукту байырдалдыы-биле тывыскан. Бирги чартык чылда күш-ажылчы чедишкиннерлиг болгаш дээш районунуң ишчилериниге изиг байырны ол чедиргеш, чылдың ийги чартыында мал ажылының продуктуларын көвүдедир дээш улам эки ажылдаарын кыйгырган.

СЭКП райкомунуң бирги секретары Ш. П. Куулар сес алгаш, 1979 чылдың ийги чартыында районнуң малчыннары улам эки ажылдаарын СЭКП обкомунга, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунга, республиканың Министрлер Чөвүлелиниге бүзүреткен.

Районнуң малчыннарының аразында социалистиг чарышка «Хемчик» совхоз тиилекчи болган. СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун ол ажыл-агыйга тывыскан.

Чугула объектиде

ХАНДЫРЫЛГАНЫ ЭКИЖИДЕР

Хаван азыраар комплекс — республиканың улус ажылагыйынга улуг ужур-дузалыг. Ук комплекске 12 мун хаваннарны азыраар. Ол комплекстиң бирги эзлчээниң тудуу доостурунга чоокшулаан. Баштайгы эзлчегде 5 кажаа, санитарлыг база бир кажаа (аарыг хаваннарга), бойын, мал чеми белеткээр цех ажыглалга кирер.

Амгы үеде комплекстиң тудуунда шеверлекчилерниң, бызаңчыларның, сантехниктерниң, электриктерниң бригадалары, Тольятти хоорайдан келген студентилериң тудугжу отряды ажылдап турар.

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Мария Васильевна Сафропованың удуртканы комсомолчу - аныяктарның бригадазы бо объектиде апрельдің төнчүзүнде келген. Олар бирги кажаада ажылды бүрүн дооскан.

Ийити, үшкү, дөрткү кажааларны база малгаштап, чугайлап каапкан. Шеверлекчилер ам бешки кажаада келгеш. А кажааларга чырык киирери шеверлекчилерден озалдап чорун турар. Шеверлекчилер бешки кажаада келген болза, электриктер ийгизиңде. Ынчангаш электриктер ажылдаан соонда шеверлекчилер база катап ыыла-мыыла чаар, чугайлаар апаар.

Комсомолчу-аныяктарның мурнакчы бригадазының кежигүннери шупту эки ажылдап турар. Бирги чартык чылда М. Сафропованың бригадазы тудут-монтаж ажылдарының планын 112 хуу күүсеткен. Оларда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү база бедик. № 48 тудут эргелелиниң бригадаларының аразында социалистиг чарышка дуржулгалыг бригадир Мария Васильевна Сафропованың бригадазы бирги черни эзлээш, шилчиир вымпел-биле болгаш акша шаңналы-биле шаңнаткан. Ында Ч. Хавак, В. Арантан, А. Мартышкина, Н. Хорлут-оол, В. Ондар, Г. Клименко, В. Сат олар болгаш оон-даа өскелер хүн нормазын ажыр күүседип турар мурнакчылар.

№ 48 тудут эргелелиниң М. Аракчаанның бызаңчылар бригадазы комплексте апрельдің төнчүзүнде келген. Олар кажааларның соңгаларының рамаларын салып, шилдеп, хаалгаларны кылып, быжыглап турар. Бо бригаданың кежигүннери шупту эки ажылдап турарлар. Оларның аразында М. Бавыл, А. Ичен, Б. Монгуш, К. Седип болгаш оон-даа оскелер ажыл-ишке эки үлегер-чижекти көргүзүп турар.

Бо чугула объектиниң тудуунда кылдынмаан ажылдар ам-даа хөй. Бетоннаар, бызаңнаар ажылдар болгаш «Востоксантехмонтажтың», «Востоксибирьэлектромонтажтың» бригадаларының кылыр ажылдары кидип түлүк. Бригадаларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар, арткан ажылдарны бедик темп-биле чорудары чугула.

Ынчалза-даа мында тудугжуларның чеменилгезин организастааны багай. Бичии, тар вагончикте столованы тургускан. Ында чаңгыс кижи ажылдап турар, ол столовая чугле 15—20 хире кижини хандырар. А тудугжуларның хөй кезинде өөг чем чедишпейн баар. Ындыг байдал майдан эгелеп амгы үеге чедир уламчылавышаан. Чемненилгени экижидер талазы-биле айтырыгны тудугжулар «Тыва тудуг» трестиң эргелекчизиниң оралакчызы Л. Н. Ткаченкога каш-даа удаа тургускан. Буфетти маңаа эккеп турар дугайында аазаашыннар каш-даа удаа болгулаан, ол база бүтпээн.

Чамдык хүннерде суг азы электри энергиязы чок болганындан столовая шуут ажылдавайн баар. Июль 19-та столовая ажыттынмаан, тудугжулар ол хүн суксунга ижер соок суг безин чок хүнээннер. Бо объектиде ажылдап турар тудугжуларны изиг чем-биле чедиштир хандырыш болур столованы организастаар ойу келген.

Тудут ажылын чорударынга таарымчалыг чылыг үеин чөп ажыглап, комплекстин тудуунда арткан ажылдарны дүрген доозары — хүннүң айтырыы.

О. НАМЧАЛ.

ЧУРУКТА: М. Сафропованың бригадазының кежигүннери.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

МУРНУНДА — «БАЙ-ТАЛ»

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бюрозу биле райкүүскомнуң каттышкан хуралы болган. Аңаа онгу беш чылдың дөрткү чылының бирги чартыында ажыл-агыйлар аразында калбарган социалистиг чарыштың түнелин чугаалашкан. Мал бажының өзүлдезин, чаш төлдү менди камгалап алганын болгаш ооң продуктуларын күрүнеге сатканын аңаа түңнээн.

Социалистиг чарышка идепкейлиг киришкеш, бүгү талалыг чедишкиннерни чедип алганы дээш, «Бай-Тал» совхозту тиилекчи деп санаваш, аңаа СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугун тыпсырын ук хуралга доктааткан.

С. ХЕРТЕК.

КҮҮСЕЛДЕНИ ЧЕДИП АЛЫРЫНЧЕ

«Тыва тудуг» трестиң 1979 чылдың бирги чартыында ажылының дугайында болгаш трестиң эргелелдериниң, бригадаларының аразында социалистиг чарыштың түнелин чугаалашкан партия-ажылагый активиниң хуралы чоокку хүннерде болуп эткен.

«Тыва тудуг» трестиң эргелекчизи А. А. Бергардт плеткелиниге онгу беш чылдың бирги чартыында трестиң ажылын түненевишаан, ажылда бар четпестерни шүгүмүлекчи ёзу-биле илередип, планныг онаалдаларның күүселдеаин хандырарына ажыглаттынмайн турар курлавырларга болгаш чылдың ийги чартыында Кызылдың тудугжуларның мурнунда салдынган сорулгаларга доктааган.

Бирги чартык чылда «Тыва тудуг» трест 15983 дөрбелчин метр чурттарга шолун ажылалга киргген. азы ол талазы-биле план 145 хуу күүсеттинген. Найысылалдың 90 өг-бүлелери планлан ажыр дужаттынган квартираларже киргген.

Эргелелдерден № 48 тудут, № 14 механизация эргелелериниң коллективтери эки ажылдаан. № 4 дугаарлыг механизация эргелели тудут-монтаж ажылдарының планын 119 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 102 хуу күүсеткен. Продукцияның ботүнезин планнаттынганындан 28 мун рубльге чиигеткен. Механизация эргелели бирги чартык чылда чедишкиниг ажылдааш, трестиң эргелелдериниң аразында социалистиг чарышка бирги черни эзлээш, СЭКП хооркомунуң, хоорай Совединиң күүскомунуң шилчиир Кызыл тугун болгаш хүндүлел бижикти алган.

№ 48 тудут эргелели ийги кварталда тудут-монтаж ажылдарының планын 101 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 111 хуу күүсеткен болгаш тудут-монтаж ажылдарының ботүнезин 72 мун рубльге чиигеткен. Ында күш-ажылдың сагылга-чуруму быжыккан. Ийги кварталдың түнелин-биле чарышка № 48 тудут эргелели бирги черни эзлээш, СЭКП хооркомунуң, улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң шилчиир Кызыл тугун болгаш хүндүлел бижикти алган.

Бирги чыл чартыында 17 бригада алган социалистиг хүлээлгезин чедишкиниг күүсеткен. «Кызыл тудуг» эргелелиниң А. Д. Воронининиң бригадазы ан дээре көргүзүглүг ажылдаан. Бирги чартык чылда тудут-монтаж ажылдарын мурнакчы бригада пландан ажыр 33,9 мун рубльге, чаңгыс кижиге онааштыр кылырын 135 хуу күүсеткен. Бригадалар аразында социалистиг чарышка А. Воронининиң дашчылар бригадазы бирги черни алган. Ийги черни дуржулгалыг бригадир М. В. Сафропованың шеверлекчилер бригадазы алган. Комсомолчуаныяктарның бригадазы тудут-монтаж ажылдарының планын 4,7 мун рубльге ажыр күүсеткен. Чаңгыс кижиге онааштыр кылыр ажылдың хемчээли база пландан ажыр күүсеттинген. Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу М. Д. Шиповаленконуң бригадазы социалистиг чарышка үшкү черни эзлээн. Ол ышкаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаты Р. Ф. Григоровичиниң, хоочун бригадирлер Н. П. Купповтун, В. В. Желваковтун, В. В. Галкининиң бригадалары бирги чартык чылды эки көргүзүглерлиг дооскан.

Чамдык мындыг чедишкиннер-биле чергелештир трестиң ажылында четпестер хөй. Чер ажылдары кылыр, № 81 тудут эргелелери, «Кызыл тудуг», «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелдери бирги чартык чылда планныг онаалдаларын күүсетпээн. Адырлар аайы-биле алыр болза тудут-монтаж ажылдарының планы база-ла ыракта чедир күүсеттинмээн. Үлетпүр объектилеринде 812 мун рубльдің, чурттарга тудугларында 833 мун рубльдің, социал культурада —927 мун рубльдің, коммунал ажыл-агый объектилеринде 202 мун рубльдің тудут-монтаж ажылдары чедир шиңгээдип алдынмаан.

1979 чыл—Делегейниң уруглар чылы болгай. А уруглар албан черлериниң тудугларының планын трест бирги чартык чылда күүсеткен. Бо чылын ажыглалга киирери кордунген 280 орунлуг уруглар садының тудуун «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелели амгы үеге чедир эгелевээн. 1568 өөренгиче өөренир школа тудуунун тудут-монтаж ажылдарындан «Кызыл тудуг» эргелели бо чылдың эткен 6 айында көрдүнген планын чүгле 55 хуу күүсеткен. № 81 тудут эргелели божудулга бажынының тудуунда акша-хөрөнгинин 54 хуузун шиңгээдип алган. № 3 тудут-монтаж, № 81 тудут эргелелдери найысылалдың Кочетов кудумчузунда коллекторну, Магистральная кудумчузунда чылыылга четкиаин амга чедир ажыглалга киирбээн. Чер ажылдары кылыр эргелел Элегес-Аксында хана материалдарының заводунга чамдык ажылдарны кылбаан.

Тудут-монтаж ажылдарының планы күүсеттинмейн турарында дыка хөй чылдагаанар бар. Планнаашкында частырыглар, кышкы үеде материал-техниктиг хандырылганың үзүктелиишкиннери база тургулаан. Ооң ацгыда, хоочураан чамдык четпестер ам-даа уламчылавышаан. Ол дээрге күш-ажылды кошкак организастааны, бүдүрүлге сагылга-чурумун үрээр таварылгалар-дыр. Чылдагаан чок ажыл шагы үзер болгаш администрацияның чөпшээрели-биле алган шөлээлерден хөй ,ажыл хүннери үстүп турар. Ниитизи-биле ажыл шагының бүдүрүкчүлүг эвес чидириглериндеи 444 мун рубльдің тудут-монтаж ажылдары чедир кылдынмаан болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 10,3 хуу кудулаан.

Эткен айларда треске ниитизи-биле 346 кижи-хүн прогулдар болган болгаш ооң уламындан 20 мун рубльдің тудут-монтаж ажылдарын кылыр арганы чидирген. № 48 тудут эргелелинде, чер ажылдары кылыр эргелелде. «Кызыл үлетпүр тудут-да» чылдагаан чоокка ажыл шагы үзер чорук-тардан 18,1 мун рубльдің тудут-монтаж ажылдары чедир кылдынмаан. Тудугжу кадрларны ажылга быжыглаарында, коллективте политика-кижизидилгелиг ажылдың айтырыгларында четпестер бар. Трестиң бүдүрүлге программазын ёзугаар 1611 кижи хереглеттинер турган болза, херек кырында 1125 кижи ажылдап турар, азы ажылчын күш-биле хандырынганы 69,8 хуу. Байдалындыг турбуже, ажылчыннарның ажылдан үнер чоруу хөй. Бо дээрге трестиң удуртулгазы болгаш ында партком СЭКП Төп Комитединиң «Идеолог-туг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам эки-жидер дугайында» доктаалынга хамаарыштыр ажылды чогуур деңнелге тургуспаанын болгаш тудугжуларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузарын четпес чорудуп турарын көргүзүп турар.

Чылдың ийги чартыында Кызылдың тудугжулары кеэзлиг арга-биле 10079 мун рубльдің (чылдың планының 62 хуузу), боттарының күжү-биле 7694 мун рубльдің (62,7 хуузу) тудут-монтаж ажылдарын кылыр ужурлуг.

Н. ООРЖАК.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

НИИТИ ПЛАН КҮҮСЕТТИНЗЕ-ДААА

В. И. Ленин аттыг партия-ажыл-агый активиниң «Тыва даг-дүгү» комбинаттың хуралындан

Онгу беш чылды доозарынга оон шинтпирлиг дөртку чылыныц бирги чартыны төнген. Будүрүлге, ажылагый болгаш күш-ажылчы коллективи, район бүрүзү бо чылдын бирги чартыында планныг даалгаларын, социалистиг хүлээлгелернин күүседеэни бүтү талаалыг анализтеп, кол кичээнгейни чедир шинтпирлеттинмээн айтырыгларже, моон сонгаргы сорулгаларже угландырып турар.

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың партия ажыл-агый активиниң хуралынга бо чылдын бирги чартыының түүнелдерин сайгарбышаан, «Идеологтут политика-кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын, «Республиканың улус ажыл-агыйынга күш-ажылчы курлавырларны ажыглаарын болгаш кадрлар белеткээрин экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП Тыва обкомунуң II пленумунуң доктаалын боттандырар талазы-биле партия организациязының сорулгаларының дугайында айтырыгны чоокта чаа чугаалашкан. Аная иеткелди комбинаттың кол инженери Д. М. Саавильный кылган.

— Комбинаттың дирекциязы болгаш партия, профэвилел, комсомол организациялары бо чылдың эгезинден эгелээш оон бүгү ажылчыныларының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының күжениишкиннерин планныг даалгаларны, социалистиг хүлээлгелерни, чыл эгезинде ажылдан кылган организастехниктиг хемчеглерни күүседиринче мобилизастап келген — деп, иеткелчи чугаалаан.

Бо чылдың эрткен алды айларында будүрүлгенни техниктиг күчүзүн улгаттырып, эде дериң кылыры-биле 600 мүн хире рубльди шингээдип алган. Улуг-улуг чамдык техниктиг хемчеглерни боттандырган. «ЭКГ-4б» деп маркалыг чаа экскаваторну база чер үттээр «2 СБШ-200» деп ийи станокту эптеп тургускаан, ажыглалга киирген. Комбинаттың транспорт иези «БелАЗ-540» деп маркалыг сес улуг чаа автомашинаны алган. Арыглал фабриказының үүрметкен-сорттаар комплекциниге дериглелерни чаартыр талазы-биле алгаан ажылдарны кылган.

Ол-ла үениц иштинде комбинаттың өөредилге-курс цунктударынга 189 кижини өөреткен, оларның иштиндеи 107-зи чаа ажылдан келген ажылчыныар. Бо бүгү комбинаттың ажыл-ижинге чамдык чедишкиннерин чедип алырынга улуг ужур-дузалыг болган.

Бо чылдың бирги чартыында комбинаттың арыглал фабриказының техниктиг көргүзүглери бедээн. Фабрика 62100 мүн тонна даг-дүгү арыглаан бүдүрер планын 62381 мүн тоннага чедирип, азы 100,4 хуу күүседкен, а бараанныг продукциязы 101,2 онг сайгарарының планын 100,5 хуу боттандырган. Иштээн-биле шыпаар демдеглиг продукцияның чыылдазы 8,2 хуу коку-дээн. Алды айларда планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин комбинаттың энергия, септелге-механика цехтери, чуртталга коммунал-ажыл-агый эргелели үргүлчү ажыр күүседип келгеннер.

Улуг бүдүрүлгенни цехтеринде, кол-кол салбырларында ажылдан турар хөй санныг ажылчыныардан планныг даалгаларын ажыр күүседип турар мурнакчы коллективтер, ажылчыныар хөй. Арыглал фабриказыдан Н. В. Стародубованың, В. А. Юсуповтуң, В. М. Борунованың эзлчеглери чартык чылда даг-дүгү арыглап бүдүрериниц болгаш бараанныг продукция сайгарарының планнарын ажыр күүседкен. Ол ышкаш рудникте А. Чакировтуң удурткан экскаватор экипажы база А. Шумовтуң чер үттээр станогу, транспорт цегинде А. Прохоренковуң, В. Матвеевтиң удурткан БелАЗ-тар бригадалары ай, квартал планнарын үргүлчү ажыр күүседип келгеннер.

Будүрүлгеде чамдык чедишкиннерин демдеглевишаан, иеткелчи болгаш актив хуралынга санал берген өштер: арыглал фабриказының кол инженери А. Пасаревский, рудникте экскаватор машинизи А. Чакиров, транспорт цегинин начальниги В. Бобылев, комбинаттың септелге-тудут участогунуң ажылчыны Х. Делгер, септелге-механика цегинин слесары В. Глебов болгаш осколер-биле планнар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүседезинде ай-даа чедир кылынаан ажылдарны ханы анализтээннер. Оон ангыда олар СЭКП ТК-ның болгаш СЭКП обкомунуң ийги пленумунуң доктаалдарын күүседир талазы-биле чүү кылза ажыл дээрзинге тодаргай доктааганнар.

Бо чылдың бирги чартыында комбинаттың коллективи даг-дүгү арыглаан будүрериниц сорттар айны-биле планын күүседээн. Чурттуң улус ажыл-агыйынга шифер кылыр балуктен 5929 тонна даг-дүгүн чедир бербээн. Ол колдуунда 5-ки болгаш 6-гы сорттуң даг-дүгү. Моон ужурундан арыглал фабриказының бараанныг продукция будүрери 225 мүн рубльге үүлгөөн. Бо бүгүнүн чылдагаанын иеткелчи болгаш санал бергеннер арыглал фабриказында дериглелериниц, рудникте экскаваторларның, чер үттээр ставоктарының чамдыкта ажыл чок аная туруушкуннарындан, күш-ажылды багай организастаанындан, корум-чурумнуң кошкаандан, ажылчыныарның ажылдан үнер-кирер чоруунун хөйүнден, тус-тус коллективгерде идей-кижизидилге ажылының дээштинин чавызындан болган дээрзин демдеглээннер.

Аная туруушкуннар чамдык цехтерге эрткен чылдан хөй болган. Иштээн-биле арыглал фабриказының үш цехтериниг ажыл чок аная туруушкун алды айларда 3710 шак-секция болган. Бир эрес бо аная туруушкуннар 50 хуу кызырылган болза, арыглал фабриказы 5,2 мүн тонна даг-дүгүн немей арыглап болур турган. Ажыл чок аная туруушкуннар рудниктин экскаваторлар парыгының болгаш ерунээр станоктар коллективтериниде база хөй.

Аная туруушкуннарның кол чылдагааны чамдык кадрларның техниктиг эртем-билиниин ам-даа чавыс болуп турарында болгаш дериг-херекселдерге чогуур артык кезектерниц чедишпезинде болуп турар. Оон ангыда оон база бир чылдагааны күш-ажылдың сагылга-чурумунуң кошкаанда, ажылчыныар ортузунга кижизидикчи ажылдарны болур-чогууру-биле чорутпайн турарында. Чамдык инженер-техниктиг ажылдакчылар ажыл үеэзинде боттары эприк кээп ажылдаан, харысалга чок чорукту болдуруп, дериг-херекселдерге авария кылыр, аная туруауптар таварылгалар база тургулаан. Мындыг чижектер арыглал фабриказының болуун рудалар даг-дүгү арыглаар регинде, рудникте бар дээрзин актив хуралынга санал бергеннер шүүмүүлээн. Бо чоруктар инженер-техниктиг ажылдакчылардан комбинаттың дирекциязы, ыила парторганизация негелде, харысалганы кошкан тургусканы, оларның ортузунга кижизидилге ажылын четпес чорудуп турарын херечилеп турар.

Алды ай иштинде комбинат 482 кижини ажылга хүлээп алган, а ол-ла үеде 519 кижи ажылдан үнүп чоруткан. Бо сан-түн эрткен чылдың бо үеде турганы-биле дөмей. Цехтерде, салбырларда күш-ажылдың сагылга-чуруму эм-даа кошкак дээрзин дараазында сан-чурагай херечилеп турар. Бирги чартык чылда комбинатка 2436 кижи-хүну ажыл шагын үскен. Үнүп чоруткан болгаш үндүрткен ажылчыныарның хөй нуруузу фабрикага колдуунда бир чыл чедир ажылдап турар аныяктар.

Бо бүгү болза комбинатта партия, профэвилел, комсомол болгаш хөй-иштиг организацияларының кадрларны быжыглаар, оларны кижизидер база өөредир талазы-биле амдаа чогуур кичээнгей салбайн келгенин херечилеп турар. Чартык чылда оон өөредилге-курс цунктулары кадрлар белеткээр планын үүгле 86 хуу күүседкен.

Ажылчын кадрларның ажылдан үнер, кирер чоруунун бир чылдагааны чурттаар оран-саваның ам-даа чедишпейн турарында. Чуртталга бажыцарын тударыбиле комбинатка бо чылын ажыглаа чогуур 1880 мүн рубльдин 436 мүкүн шингээдип ап, чыл планының 23 хуузун күүседкен. Маңза холбаштыр комбинат-биле кезеалиг тудут организациялары кошкак ажылдан турар.

«Республиканың улус ажыл-агыйынга күш-ажылчы курлавырларны ажыглаарын болгаш кадрлар белеткээрин экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП обкомунуң II пленумунуң шинтпирлерин амыдыралга боттандырар дээш комбинаттың дирекциязы, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары моон сонгаар-даа шудургу ажылдарны кылыры негеттинин турар. Ол ышкаш Ак-Довуракта № 3 профессионал-техниктиг училищенин чамдык доозукчуларының билиг-мергежилинин чавыс болуп, олар чогуур бедик мөзүшынарга эки кижизиттинмейн турарын актив хуралынга чөптүү-биле шүүмчүлээн. Бо өөредилге чери оон чогуур түнелди кылыр ужурлуг.

Партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының чорудуп турар идей-кижизидилгелиг ажылының дээштин кошкак, инженер-техниктиг ажылдакчылар ажылчыныар ортузунга лекция, беседаны эвээш кылып турар. Социалистиг өарышты организастап турар-даа болза, оон кижизиликчи ролю, салдары чавыс. Мурнакчылар-биле ужуражылгалар ховар болуп, даглыныкчыларның ажылижин тодаргай организастап ыыдаваан. Экономиктиг болгаш политиктиг өөредилгени организастап турарында четпестер база хөй. Дыштанылга кежээлери, концерттер эвээш болуп, Культура одаларында массалыг хемчеглериц дээштин чавыс. Бо бүгү ажылдарны «Идеологтут, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга дүүштүр үндезини-биле эде тургузарының эргежок чугулазын актив хуралының кирижикчилери демдеглээннер.

Комбинаттың партия-ажыл-агый активиниң хуралы СЭКП-ниң XXV съезиниин шинтпирлерин, онгу беш чылдың дөртку чылының планын чедишкиннинг күүседиринче ажыл-ишчилериниц күжүн мобилизастаар талазы-биле сорулгаларны айткан доктаалды хүлээп алган болгаш идеологтут, политика-кижизидилгелиг ажылды улам экижидерияче угланган планхемчеглерни балыдаан.

Х. МОНГУШ.

«Шынның» корреспондентизи.

САМЕТЬТЕ БАЙЫРЛАЛ

Кострома области Саметь суурга ийи даклыр байырлал болган: «Октябрь 12-зи» колхозтуң 50 чылы болган болгаш оон даргазы Социалистиг Күш-ажылдың ийи даклыр Маадыры П. А. Малининаның үлер бюстузун ажыктаан.

Байыралга Кострома, Ярославль, Иваново, Владимир, Вологда, Киров областарның суурларындан аалчылар четкилеп келген. Хөй чылдарның дургузунда ажыл-агый чорудулгазының бедик культуразының үлегери боон келген ол колхозтуң чедишкиннери-биле олар танышканнар.

ЧУРУКТА: Социалистиг Күш-ажылдың ийи даклыр Маадыры П. А. Малининага (солагай талазында) Костроманың алдарлыг пөс-таавычызы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады В. Н. Плетневаның байыр чедирип турары.

С. МЕТЕЛИЦАНЫҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

СОРУК КИИРГЕН

Садыг ажылдакчыларының чыл бүрүде демдеглээр байырлалын бистин Барыын-Хемчик районун райо коллективи багай эвес күш-ажылчы чедишкиннериг ужурашканнар. Чартык чылда бараан саарын, сайгарарының планын 102,2 хуу азы 4,590 мүн рубльге чедиргеп. Иштээн чемненилгениц планын 102,9 хуу күүседип, 299,4 мүн рубльге чедиргеп, а оон иштинде бодунун продукциязын сайгарарын 101,7 хуу боттандырган. Белетиел конторазы боттарының планын база ажыргаа болгаш белеткел сайгарылгазын 114,1 хуу күүседкен. Хуучулар хүлээп алыр планы 211, а оон дадывырының чыылдазын 119,5 хуу күүседкен.

Бо бүгү чедишкиннер районда садыг четкилериниц санының кевдээнинден, садып алыкчыларга херек бараанларны хөй сатканындан болгаш садыгның культуразын бедиткениниден чедип алдынган. Иштээн-биле райпонун 36 садыг четкилери шуптузу чартык чылда планныг онаалдаларын чедишкиниг күүседкен.

Чартык чылдың түнелдери-биле бараан саарарының планын болгаш алган социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге бедик коргүзүглерни мебель магазинниц эргелекчизи Т. Бигбаева, продукт магазинниц эллчег садыгчылары С. Совам, А. Соловьева, автолавка чолаачылары В. Биче-оол, К. Сагаан, М. Күжүгет олар чедип ап, типлекчи болганнар.

Бистин коллективиниц «Хонгудан турарлар чок ажылдаар» деп девиз-биле ажылдаан, мурнакчы арга-дуржулганы иептередиргиге кичээнгейни улгаттырган. Бо талазы-биле социалистиг чарыш калбарган. Иштээн-биле социалистиг чарышта 260 кижи хаара туттунган. Социалистиг чарышты «Чонну эң эки шынарлыг хандырар» деп девиз-биле чорудун турар. Күш-ажылды коммунистиг өзу-биле коөру дээш шимээшкинде 116 кижи кижин турар, 52 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты чедип алган.

Райпо коллективи кол кичээнгейни ыракта турар малчыныарны аъш-чем, бараан-биле хандырарынче угланган. Бистеге автолавкалар четкирибиле бар. Олар малчыныарның чагыын өзүгаар бараанларны чедирип берип турарлар. Амгы үеде автолавка садыгжылары хөй цезинде ырак чайлагларже чоруп, ажылдан турарлар.

Райониуң девискээринде эллээн садыг четкилерни чаа туткулаан болгаш эде сөптеп кылдыгаан. Бо чылын Кызыл-Мажалыкка ийи каът универмагы, Хөндөлен суурга чаа магазинни ажыглалга киирер. Бо бүгү чонну чогуур үеэзинде четкин бараанар-биле хандырарынга улуг ажыктыг болур.

Бистин коллектив бирги кварталда база 9ки ажылдаан. СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобчовуелдин, ВЛКСМ обкомунуң ыыпнели-биле шаңнаткан. Бирги чартык чылда Барыын-Хемчик районунуң улегпүр-бүдүрүлге, тудут, транспорт, садыг, харылзаа организацияларының аразында типлекти болуп. СЭКП райкомунуң, райкүүсномунуң, ВЛКСМ райкомунуң шилчин чоруур Кызыл тугун чаалап алдыныс. Бо бүгү бистерни моон сонгааргы планныг сорулгаларыысты күүседиринче улам сорук киирген.

И. ПОПОВ,

Барыын-Хемчик райпозунуң баштаар черинин даргазы.

Беш чылдың дөртку чылында ажыглалга киирер тудугларда

НУРЕКТИҢ БАЧЫМ ХҮННЕРИ

Памирниц менги-дошторының изиг хүн караанга эрээш, баткан суглары Бахштың эрнин долуп, Нурек ГЭС-тин суг хөлбээнде кээп чыглып турар. Төлевилелде көрүнген 300 мүн бедикке чедир плотинаның өзери харыкчок арткан. ГЭС-тин тудугжулары сөөлгү тоску агрегатты эптээринче кирипкен.

Он бир метр бедик кан агрегатты эптеп турар шөлде М. Демконун бригадазындан монтажчылар шалыпкын ажылдап турар. Роторнун эң улуг кезээ — 132 тонна деңзилиг өзекти мында чедирип эккелген. Ону оон турар черинде миллиметр-даа карышкак чок кылдыр тургузупкан.

Ынчалза-даа эң-не харысалгалыг ажылдарның хуусаазы ам-даа келбээн — турбинанын ажылчын дугуй болгаш тоску агрегаттын сөөлгү кезектери тудугга удавас чедип келир. Оларны эптеп тургузарын социалистиг хүлээлгелерде октябрь 7-де доозар деп керген. А гидротудугжулар ону эптээрин бир ай бурунгаар доозарын шинтпирлээн. Ынчангаш олар СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунун Даргазы эш Л. И. Брежневке берген сөзүн — Нурек ГЭС-тин хуусаазындан бир чыл эрте ажыглалга долузу-биле киирер деп сөзүн күүседири-биле бүгү курлавырларны мөөнеп турар.

Нурек ГЭС-тин баштайгы агрегаттары ажылдап эгелээнден бээр ол 20 миллиард киловатт-шак электри энергиязын ажылдап үндүрген. Оон тудуун хуусаазындан эрте доозарын Мурнуу-Таджик девискээр-бүдүрүлге комплекзинин тудугларын шалыпкын чорударынга, Таджикистанның энергетика күчүзүн улгаттыларынга аргаларны бээр.

Г. ДЕЙНИЧЕНКО,
СЭТА-ның корр.
НУРЕК,
ТАДЖИК ССР.

БАЗА БИРКАНДИДАТ

СЭКП ТК-ның чанында Иштилел эртемериниц академиязының идеология ажылының талазы-биле тускай чөвүлели бо чылдың июнь айда М. Н. Смирновның кандидат диссертациязын чугаалажып көрген. Диссертация «Ажылчы чоннарны социалистиг интернационализмниц херээнге кижизидерин» (Тыванын партия организациязының 1922 — 1978 чылдарда ажыл-чорудулгазының үлегер-чижектери-биле) деп темага бижиттинген.

Бо ажыл ажылчы чоннарны акы-дуңма пайыралды, социалистиг интернационализмнин херээнге кижизидерининц айтырыгларын национал айтырыгны ленинчи баз-биле шинтпирлээринин үндезинге тургустунган деп чөвүдел демдеглээн. Тыванын партия организациязының ажыл-чорудулгазының улегер-чижээнге хамаарыштыр мындыг айтырыг бир дугаар сайгартынган боон турар.

Монографтыг шинчилелдерин база бир үеелиг түүлү болза ук айтырыгның төгүнүн үелериниг дүүштүр бижиттингени болур. Ол үеин ийи кезекке чарган. 1921—1944 чылдарда — ТАР-ның бот догуланаан үеэзинде тыва улус Совет Эвилелиниц бүгү талалыг дузаламчы-деткимчези-биле феодализмден социализмче капиталистиг эвес оруктап хөгжүлдеин боттандырган. Ийги үе-чада — 1944 чылдан бээр бо хүннерге чедир тыва улус ССРЭ-ниц акы-дуңма бүгү улустары-биле кады коммунистиг тургузуушкунга идеңкейлиг киржин турар.

Тываларның салым-чолунга Улуг Октябрьниң шинтпирлиг салдар чедиргени диссертацияда онзалап демдеттинген.

Феодализмден социализмче шилчилгенин парын болгаш берге айтырыгары, Коммунистиг партиниың болгаш Совет күрүнениц харам чок дузаламчызы, Тывага чаа бай-чурумнуң үеэзинде ангы күштериниц кайы-кайызының ей-ойлеп күштелин турганы бо ажылда тодаргай чижектер-биле көргүстүнген. Ынчангаш Тываның бот догуланаан 23 чылдарының дургузунда ТАРН-ның 12 съездериниц, ТАР-ның 10 Улуг Хуралдарының боон эрткени таварылга эвес. Ол улуг чыыштарга партия, күрүне, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң хөй санныг айтырыгларын доктаамал чугаалажып турган. Ол үениц дургузунда партиялыг 3 Программазы, ТАР-ның 5 Конституциязы хүлээп алдынган. ТАРН-ның 1941 чылда хүлээп алган Программазы болгаш Уставы СЭКП-ниц ындыг документилери-биле долу дүүшкек болган. ТАР-ның 1941 чылдың чайынында X Улуг Хуралынга хүлээп алган Конституциязы Тыва Республиканың иштилел болгаш күрүне тургузуу, ажылчы чоннарның ангы талазы-биле структуразы Совет күрүнениц-биле бир дөмейлешкек апарганын онзалап демдеглээн.

Бо бүгүнү түкпеп көргеш, диссертацияның автору ТАРН тыва улустуң Совет Эвилелиниц акы-дуңма өг-бүлезинге эки тура-биле наттынын киреин баш удур хынамчалыг белеткен келген деп чөптүү түнелди кылган.

Тыва улустуң ССРЭ-ниц улустарының хөй национал-лыг өг-бүлезинге эки тура-биле киргени оон хөгжүлдезинге шынар талазы-биле чаа үе-чада болган. Төөгүлүг бо актының соонда Тываның арат массаларның коллективизациялын доозар, оларны сууржуп амыдралче киирер, культура тургузуушкунун хөгжүдер талазы-биле улуг сорулгалар тургустунган. Тываның партия организациязының идеология болгаш организас-массалыг ажылдарынга база-ла шинтпирлеттинге чоруур нарын айтырыглар турган. Бүгү чонуң үүгле 7,7 хуузу ажылчыныар, артканы (оон иштинде колхозчулар 19) арат ажыл-агыйлар турган.

Партия организациязының коммунистериниц чартыктан хөй кезии эге билиглиг турган. Областың партия организациязы СЭКП ТК-ның доктаамал дузаламчызының ачызында бо бүгү нарын айтырыгларны чогумчалыг шинтпирлеп ыыдаан. 1961 чылда ССРЭ-ниц Дээди Советиниц Президиумунун Чарлыын өзүгаар Тыва автономнут областы Тыва Автономнут Совет Социалистиг Республика кылдыр чарлаанны тыва улустуң төөгүзүнге политиктиг улуг ужур-утказыг болуушкун болган. Тываның экономиказының, культуразының, бедип-биле хөгжүп, чаа үе-чадаже шилчээнин ол болуушкун бадыткаан. Бо айтырыглар диссертацияда тодаргай сан, фактылар-биле көргүстүнген.

Тываның ажылчы чоннарының онзагай байдалдарын өөренип көрбүшаан, ТАРНың улус массаларны пролетаржы интернационализмнин, акы-дуңма пайыралдын херээнге кижизидер дээш боттандырын чорудун келген ажыл-чорудулгазының аргахевирлерин диссертацияда шинтилештирип байлаңшыткан. Диссертация камгалакчыны М. Н. Смирнова бо бүгү айтырыгларны СЭКП-ниц болгаш Совет күрүнениц эрткен оруунун дуржулгазыбиле сырыг холбаштырын көргүскеин чедимчелиг.

Идеология ажылының талазы-биле чөвүдел М. Н. Смирновага төөгү эртемериниц кандидады деп эртем адын тыысыр дерт шинтпирлээн болгаш кылган ажылын ам-даа сайзырады ажылдан кылган, ном кылдыр үндүрерин аная сапалдаан.

В. НЕЗУИТОВ,

юридиктиг эртемериниц кандидады.

ӨГ-БҮЛЕ ЗВЕНОЗУ

РОСТОВ ОБЛАСТЬ. Егорлыкская районда Киров аттыг колхозтуң тараазының ажаалдазын бир демниг чорудуп турар. Ында техниканың соксаал чок ажылын, тараа шөлүнде ажылдап турар колхозчуларны эки хандырары-биле бүгү-ле түүлдер баш удур көрдүнген.

Эң дээре ажаалда-транспорт звеноларының бирээзин коммунист, СЭКП райкомунуң кежигүнү Оганес Манукян баштаан. Оон-биле кады оон чеди дунмалары ажылдап турар. Бо ажаалда үеэзинде өг-бүле звенозу дерт комбайнларның бункерлериндеи 50 мүн центнер тараанны дужаарын хүлээгиннер.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче): Манукян алышкылар— Карапет, Манук, Иосиф, Оганес, Арамаис, Ишхан болгаш Валерий олар.

Е. НЕДЕРИНИҢ фотозу.

Төөгүнүң тураскаалдарын камгалаар

Үш чижек

Эрте бурун шагның даш кежээлери болгаш кижи дүрзүлүг кежээлер, хорум-базырыктар, хаяларда чурумалдар, куйларда бижимелдер — бо бүгү төөгүнүн болгаш культураның тураскаалдары болур. Бистиң үеэвисте ол тураскаалдарны төөгү талазы-биле үнелеп көрүп, камгалап турар. Ынчалза-даа чамдык кижилерниц ол дутайын билбезинде чүве бе азы херекке албазында бе, тураскаалдарны үреп турарлар бар. Чижээлээрге, Мугур-Аксы суурдан 2—3 километр черде Ийп-Дыт деп чер бар. Ында кандыг-даа дүрзү чок ийи даш кежээ бар чер. Оларның бирээзи ужуп калган, а кыска кижи дурту хирези турар. Оон хүн үнер үкче талазы дескиг, хоюг, а еске үш талазы бөзүргей.

Аная чоокта бир чораан, кайгадым. Турар кежээниц хоюг, дескиг талазында 28 кижи адының, фамилиязының, адазының адының эге үжүнтерин ак-сарыг өңнүг дозу-биле чыскалай бижээш, адаанда ай, хүнүн салып каан. Чурум үрекчилерге кымнарыл деп чүвени билип алыры берге эвес. Чүге дизе ында 9 «а» класстың өөреникчилери деп бижип каан.

Чээрби сес тоску классчылар! Кымнарыл ол? Бүдүн чыл болгаш ортумак школаны доозар, школаның үстүкү классчылары, комсомолчулардыр. Боларның бо «тураскаалының» үндезини — школада өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың кошкаа бе? Азы төрээн черинге ынакшыл, бойдус камгалалы, төөгүнүн болгаш культураның тураскаалдарын камгалаар дугайында лекция, беседа чорувайн турары бо бе? Ортумак школаның үстүкү класының өөреникчилери — комсомолчуларның биичин чаштарга үлегери, улугларга хүндүткели кайыл? Оларның иштиңден төөгү эртемдени эвес-даа болза төөгү башкызы болурум чадавас деп кым бир кижи бодаваны ол чоор бе?

Ындыг даш кежээлер аная боттары черден үнүп келбес, оларны эрте-бурунгунуң начын-могелери чугула деп көргени биле тургузуп каан болгай. Ында төөгүнүн та кандыг чажыттары бар.

Ийги чижек. Мугур-Аксы суурнуң чаа микрорайонунда кижи дүрзүлүг даш кежээ бар. Ону харын камгалап, демир херим-биле кажаалап каан. Аная кижи канчап өөрүвес боор.

Үшкү чижек. 1958 чылда геология экспедициязы-биле Кызыл-Хаяга ажылдап чеде бергеш, бажы чок кижи дүрзүлүг даш кежээни сонуургап көрген бис. Бо удаада ажыл-херек аайы-биле база аная чораан, Мөгөн-Бүрен сес чыл школазының интернадының чаны-биле эртип чыткаш, кек дозу-биле кежээни таныттынмас кылдыр былчап наапканын көргеш, караам чалданыр болду. Бажы чок-даа болза, хылыш астып алган орар кижи дүрзүзүнүн ора сомазы билдинин турар ол кежээ чүү төөгүн бээр турду ыйнаан!

ССРЭ-ниц чаа Конституциязының 68-ки түүлүнде мынча дээрзин база катап сактын, ону утпайн чоруулунар: «Төөгүнүн тураскаалдарын болгаш культураның өске-даа үнелиг түүлдерин камгалаар дугайында сагыш салыры — ССРЭ хамаатыларының херээ болгаш хүлээлгези».

П. МОЛДОВАЙ.

Мөңгүн-Тайга район.

Болбурзектиң судалы

СЭТА-ның КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ СКУЛЬПТУРА ПОРТРЕДИ

ЛОНДОН, (СЭТА). Англи хөрөәжен чурукчу Патриция Финч скульптура портретти — СӨКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРӨ-ниң Дөөди Совелиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң бюст турасказлын ажылдап кылыры дооскан. Ол болза, скульпторнуң чогаадып кылып турары «Амгы делегейниң улуг ажылдакчылары» деп өөр скульптураларның бирөөзи болур.

«Мен бодаарымга, Л. И. Брежнев —бистин үевистиң эң күштүг мөзүлүг кижизи. Оон будужунде дорт чүткүлдүг болгаш аажок улуг энергиялыг чорук мөөн сагыш-сеткилимни хаара туда берген» —деп, СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазында П. Финч чугаалаан.

Совет удуртукчунуң портредин кылырына П. Финч каш-даа ай ажылдаан. «Болганчок-ла берге байдалга таваржып турдум, чүге дөөрге Л. И. Брежневтин болуп көрүп четтикпөөн-не болгай мен. Ынчанмыже бюст турасказлды түргузарына фильмнер, телевизия дамчыылгалары, кайгамчык хөй саныг фотографиялар мөөн аажок улуг дузаны чедирген —болунуң ат-сураның талазы-биле Силерниң чуртунарның удуртукчузу делегейде деннежир кижизи ховар кижи-дир» деп, ол чугаалаан.

Скульптура тулуп кылыр ажыл-биле П. Финч барык 20 чыл ажылдап турар англи скульпторларның хаан ниитилелиниң кежигүнүнге ону соңгаан, британ чуруумчу Федерациязының составында ол кирип турар. Великобританияга база Италияны, Францияны, Испанияны болгаш өске-даа чурттарны кириштир даштыкыга оон ажылдарын хөй удаа делгеп көргүскен. Оон чогаалып турган каш-даа скульптураларын шаналдар-биле демдеглээн.

Л. И. Брежневке бюст турасказалды хүлер кылдыр шуткаан турар болгаш Англияга база даштыкыга ам болгулаар делгелгелерге көргүзер, а бирги өөлчегде сентябрь 29-та Венецияга болур делегей делгиирине ону көргүзер. П. Финчиниң ажылы сагыш-сеткилге улуг сонуургалды хайныктырып келир-дир деп, делгелгениң делегей президентизи Франсуаза Темпра СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткан.

СИРИЯГА ЧОРААН

ДАМАСК. (СЭТА). Сириякуба чугаалажышкыннар Сирияның премьер-министриниң оралакчызы, даштыкы хөрөктөр министри Абдель Халим Халдаминиң болгаш Кубаның Компартиязының ТК-ныңы Политбюро кежигүнү, Куба Республиканың Күрүне чөвүлелиниң, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Гильермо Гарсиа Фриастың аразында болган. Ол Сирияның найысылалынга албанның азы-чоруун кылып чораан.

Каза-даа каттышкан чурттарның күрүнелер болгаш чазактар баштыныңрының бө чылдың сентябрьда Гаванага болур конференциязынга белеткелбиле холбаалыг айтырыгларны талалар чугаалажып көрген деп, САНА агентилел чери дыңнаткан.

НИКАРАГУАНЫҢ УЛУЗУ ХОЛГААРЛАТПАС

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Национал чаартылганың демократтыг түр чазааның албан-хүлөөлгезин күүседип кирипкеннинің байырлалдыг өзулалынга никарагуа найысылал Манагуаның он-он муң чурттакчылары кириштеп.

Национал хосталганың Сандино аттыг фронтузуунуң удуртукчуларының бирөөзи, демократтыг чазактың кежигүнү Даниэль Ортега болдунуң чуртунуң иштики хөрөөлөге Вашингтонуң холгаарлаашкынын Никарагуаның улузу болдурбас дөөрүн Каттышкан Штаттарга сагындырган. Чогум-на харын АКШ он-он чылдарның дургузунда Сомосаның диктаторжу өзу-чурумун бүгү хемчег-биле деткип келгенин айыткаш, Вашингтонуң бодунуң негелделерин Никарагуага албадаар дөөр кандыгдаа оралдажмышкынарынга никарагуа улус шинтирлиг ойтур шавышкынны бөөр дөөрүн Д. Ортега онзалан демдеглээн. Латин Америка, бүгү дешилгелиг кижи торелгетен бистин талавыста деп, оратор медеглээн.

Национал гвардияны таратканы болгаш чок кылганын, Национал хосталганың Сандино аттыг фронтузуунуң доктаамал армиязы-биле ону солаанын, АКШ-че дөө берген диктатор Сомосаның бүгү өтхөрөңизин болгаш өөлөп чөрөөрни хуразаанын, диктаторнуң үеэнде күштүг болуп турган конституцияны күш чок болдурганын, конгрессти болгаш дөөди судту таратканы хоойлужудуп турар каш-даа декреттер хүлөөп алдынганының дугайын чаа чазактың удуртукчу чөвүлелиниң кежигүнү Серхио Рамирес чарлаан.

Сомосаның ужар чүүлүнүң хоорайларны болгаш суурларны араатанзыг бомбалаанындан болдунган хөй саныг үреленшкиннериң дугайын чугаалавышаан, «чуртна чаа амыдырал тургузуушкунунга бүгү чүвени эгезинден эгелөөр ужурлуг бис» деп, ол медеглээн.

Чаа чазактын иштики хөрөктөр министри Томас Борхе митингге чүве чугаалаан, бөгүн Никарагуаның чону хожудангай чорукка, ядарал-түргелделге, хоозураашкынга, бүдүүлүк чорукка удур демиселлин чаа үе-чадазынче кирип турарын медеглээн. Ол демисел Сомосаның дерзин, дөөрбечи өзу-чурумунга удур чорудуп келген демиселлен оранчок берге болур деп, ол чугаалаан.

Улусчу ополченниениң чүс-чүс дайынчылары, Национал хосталганың Сандино аттыг фронтузуунуң отрядтары кириштеп байырлыг митинг болгаш байырлал чыскаалы беш шак хире үргүлчүлөөн.

Информация агентилелдериниң дыңнадыгларын өзугаар алырга, чуртта байдал ниитизи-биле чогумчуп орар, харын түгле чамдык районнарда Фронт дайынчыларының болгаш национал гвардияның дайынырак артынчыларының аразында тулчуушкунар чорун турар.

Американзырак хөөн кирген кижилерни демократтыг чазактың составынга киирер талазы-биле Вашингтонуң планнарынмы буурап дүшкенин делегей парлалгазы айтып турар. Ону АКШ-тың онза даалгалар талазы-биле элчиниң У. Боудлер база миннип турар. «Мээң бодалым-биле алырга, бир эвес бүгү чүве төлевилеттинген план өзугаар болган чүве болза шупту чүве дөөре болур турган пийн, ынчалза-даа ол план буурап дүшкен» деп, ол элчин медеглээн.

Ынчалза-даа Никарагуада болуушкуннарның оруун өскертир дөөр бодалдарындан Вашингтон ам-даа ойталаваан.

МООНДАКТАРНЫ ЧАЙЛАДЫР ДЭЭШ

ВАШИНГТОН. (СЭТА) Чазактың даштыкы садыг аппаратының эде организастаарын, чижээ, Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле АКШ-тың садыглажышкынының айтырыгларын Ак бажынның өргезинге шуут дамчыдып бөөрин көрүп турар планны АКШ-тың президентизи Дж. Картер конгресске чугаалажып коор кылдыр киирген.

АКШ-тың социалистиг чурттар-биле болур-чогуур экономиктиг харылзааларынга шаптыктыг чүүл-бүрү моондактарны чайладырын садыгүлетпүр бөлүктери болгаш калбак америк хөй-ниити чүткүлүг негеп турар. Америк администрацияның сөөлгү хемчегларын парлалга чогумна харын аңаа хамаарыштыр көрүп турар.

Социалистиг чурттар-биле садыг харылзааларын хөгжүдерин чазактың канчаар көрүп турарын сенатка тайылбырлавышаан, АКШ-тың күрүне секретарының экономиктиг айтырыглар талазы-биле оралакчызы Р. Купер ССРӨ-биле садыглажмышкынга таарымчалыг байдалды тургузарының өргежок чугулазын онзалап демдеглээн. АКШ дөөргө Совет Эвилели-биле садыглажышкынга таарымчалыг байдалды мыычага дөөр тургузуп албаан кара чангыс чурт болуп турарын ол миннип чугаалаан.

Бир эвес чонну ажыл-биле хандырарын болгаш долларны быжыглаарын күүзөр болзувусса, америк экономика экспортка оргаланып ажылдаар ужурлуг деп, Купер чугаалаан.

Куперниң чугаалап турарыбиле алырга, Каттышкан Штаттар «сан-хөөчү эвес бодалдарының» уламнаан социалистиг чуртларга экспорт чазылиери тыпсырындан быдап келген делегейде хөрөк кырында кара чангыс чурт болу берген. ССРӨ-биле өң ажыктыг керөөлөрни америк компаниялларының чидирип турарын Купер мындыг байдалбиле шуут холбаштырган, оон туңнелинде барының талакы өске чурттарда америк компаниялларының кагжыкылары ССРӨ-биле керөөлөриплен боттарынга өң улуг ажыкты ап турар деп медеглээн.

«ХОСТУГ» ДЕЛЕГЕЙДЕ

АЖЫКТЫГ ИДЕЯ

Эрткен чылдың өң улуг үштөөшкини чыл төнчүзүнде болган. Электронлуг саналга машиналар талазы-биле специалист Стэнли Марк Рифкин Лос-Анджелестиг банкыларының бирөөзинің чажыт өрөөлинче бүдүү шургуп кире берген. Ол үеде национал электронлуг канал дамчыштыр акша шилчидип турган чүве-дир. Ол оон адынга Цюрихтің бир банкызынче 10,2 миллион долларны шилчидиптерин албадаан.

Швейцарияга Рифкин 8,1 миллион доллар-биле 42 муң карат азы 8 килограмм хире бриллиантылар садып алган. Оон оозун ап алгаш, Каттышкан Штаттарга катап чедип келген. Бриллиантылар садып алыр кижини ол тып алган, ынчалзажок серемчилел чок чугаазы-биле оозун каразындырыпкан.

Садып алыкчы чүвениң ужурун даап билгеш, ФБР-же дыңнадыпкан.

«Аас-кежик» чок болган үштекчинин болгаш чоруу чугуваан бизнесмении кара-бажынган каан, а банк ол кадында бодунуң өргиде ажылдакчызының идеязын ажыглаар бодап алган. Бир эвес бриллиантыларны чаңгыстап садар болза, 13 миллион хире долларны ажылдап ап болур деп санааш, хөделип кириптеп.

САЛДАП ЧОРУУР ЧЕВЕГЛЕР

Корабльдерниң сутта өңдөөр талазы-биле делегей дамзызында бирги черде Греция турып турар. «Ллойд» деп улуг страхование компаниязының санаанын өзугаар алырга, сөөлгү каш чылдарда беш улуг аварияның бирөөзи-ле грек судноларга хамаарыыр. Чылдагааны үүдел? Грек судно эдилекчилериниң кызыгаар чок чазый-чилбизинде. Ажык-кончаа чедип алыр дөөнде, олар судноларның техниктиг байдалын коңгүс-ле херекке албастар. Оон түңнелинде грек садыг флодунда чүгле металл кескиндили болур ужурлуг судноларны дыка хөй. Барыын-герман «Шпигель» журналдың дыңнадымың өзугаар алырга, сутта дүшкен грек судноларның 80 хуузу 15—18 чылдар бурунгаар туттунган. Чүгле 1977 чылда безин грек туктуг судноларны 1073 катап аварияга таварышкан, ынчан 85 кижи өлген. 57 судно суггаа дулдуне берген. Бүгү делегейде сутта дүшкениңден когаралды 26 хуузу ук чуртка онаажыр, ол дөөргө делегейде ортумак дениелден ийи катап хөй-дүр.

(ПМА).

Амыдырап-чурттаар акша-хөрөңгизи, арга-шинээ чок назылап кыраан миллионмиллион американнар боттарының өөрүшкү-хөг чок, ундак-ундаралдыг үеэин Америкының Каттышкан Штаттарының эң улуг дөөн хоорайларының кудумчуларынга эрттирер ужурга таварышкан. Ынчангаш оларны ол хоорайларда «уттундурган салгалдың-кижилери» кылдыр адап турары-даа таварылга эвес-тир.

ЧУРУКТА: Нью-Йоритуң кудумчуларында.

И. МАКУРИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Айтырынар, харыылап берээл

КӨДӘЭ СПЕЦИАЛИСТЕРГЕ ЧИИГЕЛДЕЛЕР

Кедзэде ажылдап турар специалистерге чиигелделер дугайында Эрзин районда Б. С. Хайбы болгаш есте-даа номчуучуларның айтырыгларына профессоровулелдиң амыдырал хандырылга килдизинің ажылдакчызы О. Ч. Чывыралдың харыысы.

Кедзэ черлерде ажылдап турар специалистерге тускай чиигелделер бар. Оларның чамдыызында оттулар чүүл болгаш чырыткы-биле кады халас квартира хандырылгазы болур. Бо чиигелделерни тускай эртемниг медицина, ветеринария болгаш кедзэ ажыл-агыйның ажылдакчылары ажыглаар эргелиг.

Чамдык эвилел республикаларда, үстүнде ажылдакчылардан ангыда, кедзэ черлерде болгаш ажылчын суурларда улус чыдыышкын ажылдакчыларынга бала коммунал-чуртталга талазы-биле чиигелделерни тургускан. Оларга кедзэ Советтер азы хамаарышкан албан черлери оттулар чүүл болгаш чырыткы-биле хандыртынган халас квартираны көрүнген норма өзугаар ук черниң санитарлыг болгаш техниктиг байдалында негелделерни барымдаалап тыпсыр.

Бир эвес кедзэ Советте, ажылдап киргени албан черинде азы организацияда чурттаар бажын чок болза, специалиске болгаш оон өг-бүлезиниң кежигүннеринге хөлезилээн бажынны тыпчын берип болур. Хуу бажынны хөлезилээриниң керөөзин кедзэ (суур) Совединиң күүскомунуң киржилгези-биле чарар. Хөлезилээн бажынга чурттап кирген кижи кандыг-даа немелде төлевир төлевес. Мындыг бажыңның оттулар чүүл болгаш чырыткының ыңда хамаарышкан күүскомнуң, албан черинің азы организацияның күсели-биле хандырар. Чуртталга шелун ук черниң байдалынга таарыштыр тургускан норма өзугаар тыпсыр.

Чурталга-санитария нормаларын эвилел республика бүрүзүнде аңгы тургускан болур. ССРӨ-нин болгаш эвилел республиканың хамааты эргелериндe өг-бүленің кежигүн бүрүзүнге тостан эвээш эвес дөрбелчин метр чурталга шелунуң нормазын тургускан.

Бир эвес ажылдакчы кижи чурттап турары таарымчалыг бажыңындан ойталааш, болу өске чурталга шелун хөлезилеп алган болза, аңаа квартира төлевирин төлевес. Ынчалза-даа оттулар чүүл болгаш чырыткыны халас алыр эргези хевээр артар.

Оттулар чүүл болгаш чырыткы-биле үстүнде саналаан ажылдакчыларга ук черниң байдалынга таарыштыр норма өзугаар халаска хандырар. Оттулар чүүлүн кандыг-бир хевирин шынар талазы-биле деннежип турар өске хевирлери-биле солуп болур.

Кедзэде болгаш ажылчын суурларда чурттап турар бедик мергежилдиг ветеринар ажылдакчыларынга, өг ышкаш эмчилерге, провизорларга, ортумак эртемниг медицина ажылдакчылары болгаш фармацевтерге оларның өг-бүде кежигүннеринге оттулар чүүл болгаш чырыткы-биле хандыртынган халас квартиралар-биле хандырып турар. Мындыг ажылдакчылар пенсиже үнгенде, оларның өг-бүлезиниң кежигүннери 10 чылдан эвээш эвес үеде чаңгыс черге кедзэге кады чурттаан болза, турган чиигелделери хевээр артар.

Кымнарны өг-бүленің кежигүннери дөөрүн таймыдырлап көрөөли. Чурталга шелуг-биле хандыртынар ужурлуг өг-бүленің кежигүннери ашаа, кадайы, уруглары болгаш ала-иези болур. Оон аңгыда кады четпөөн дунмалары болгаш тускай эртемниң айыы-биле чаңгыс черде кады джымдап, чурттап турарлар болгаш өг-бүленің азыралында турар кижилер хамааржыр. Өг-бүленің уруглары болгаш өскеда кежигүннери чептүг чылдагаанар-биле (аараан, өөренип турар, Совет Армиядa албан эрттирип турар) тур үеде чок турза, өг-бүлеге коммунал чиигелделерни тыпсырын база өөренип көөр.

Бир эвес чаңгыс өг-бүленің ийи кежигүннериниң кайызыда халас квартира-биле хандыртынар чиигелделиг болза, оларның чүгле бирөөзин хандырар.

Коммунал ачы-дуза чедирип турда, өг-бүленің баштыны специалист боду болур бе азы өске бир кежигүнү боөп болур бе, ында кандыг-бир ужур-утка турар бе деп айтырыглар болганчок-ла салдынып турар. Бүгү-эвилел хоойлузунда мындыг ыызыгаарлаашкынар чок. Ынчангаш коммунал чиигелделерни өг-бүленің баштыны азы баштыны эвес деп ылгал чокка кедзэде турар специалистерге көргүзүп турар.

КЫМГА БАЗА ЧҮГЕ ХЕРЕГИЛ?

Чавырлыышкынга, ССРӨ-ниң, акы-дунмалышкы социалистиг өске-даа чурттарның тайбыңга ынакшылдыг саналдарынга чаа согуглу таварыштырарыынче түткүп турар күштер, ылаңгыя АКШ-та, идеңкейжий берген. Бар турар күштериң балансызын барымдаалап турар болгаш стратегтиг шаап халдаашкынның боо-чепсектерни чогуур хемчеглерге кызыгаарлап турар совет-америк СБК-2 керөөни безин Совет Эвилелиниге «чаңгыс талалыг дужүп беришкин» кылдыр көргүзүп турар апарган.

Ол кампанияга шагдан бөөр америк генерал Хейг, НАТОнуң чингине секретары Луис, халашкан адмирал Замоулт, сенаторлар Бейкер, Гори болгаш өске-даа хөй дайынзырактар коз утканы берип келген. Ол кижилериң ниитилелде төлөөлеттирген байдалы, оларның ады, дужаалы болгаш байдалдары чавырлыышкын удурланыкчыларының ол чепсек хандырыкчыларының бодалдарының бүрүн шынының дугайында билиишкинни чүвениң ужурун билбес кижилерге чамдыкта тургуза бөөр. Бүзүелдиг болзун дөөн Совет Эвилели СБК-2 дугуржулганы «оюн каантарынче» чүткүүр, ол дугуржулга АКШ-ка ажык чок деп бадыткап турар. Дамчыдылга бүрүзүнде, солунларның чүүл бүрүзүнде «аар ракеталар талазы-биле Советтериниң» артык күштүүнүң» дугайында. «Африкажe шургуп кириишкин» дугайында болгаш өске-даа хөй хоозун-негелерни цептередип турар. Шын эвес медөөлериниң болгаш дорт нүүлдөөшкиннериниң саны эвээжевейн турар. Чавырлыышкынче, чаа даныының айылын чайладырынче угланган тайбыңга ынакшылдыг күштериниң чүткүлүнче ындыг халдаашкынларының «совет шериг айылы» деп аллар чүүлдүң тутунуң адаа-биле боөп турары онза херек болур. Бо кара өжегерөөн тургускан хоозун бодал чаа чүүл эвес-тир.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының соонда ийи дугаар хүнде-ле Черге таңдының бадыткап тургузары дөөш бүгү-ле чүүлдерни кылыр ажылчы чонарының чурту бар дөөрзин планетаның бүгү кижилериниге дыңнаткан алдарыг ленинчи декретти хүлөөп алганы биллингир болгай. Ол-ла хүннерде делегейниң империализми ол төөгүлүг декретке «кызыл айылдың» костүп келгениниң дугайында өжөөнзы-биле хүлөөп алган. Оларга чүге ол херек апаргаыл?

«Совет шериг айылының» дугайында хоозун бодал монополияларга артык кончааны хевээр арттырарынга болгаш алырынга херек. Боо-чепсекти өңдере бүдүрери болза шериг-үлетпүр комплекизинге төттүнмес кончаа алыр чер болур. Шериг бюджеди улуг болган тудум монополияларның кончаазы база хөй болур. Бодап турарыбиле алырга, чижээлөөрге, келяр чылын 138 миллиард доллар түнге чедер АКШ-тың шериг бюджединиң оон мурнунда турун көрбөөн ындыг өзүлдези боо-чепсекти бүдүрериге специализастаттынган фирмаларга костүп көрбөөн кончааны хандырар. Амгы үеде НАТО ССРӨ-деп ядролуг чепсектиң каттышкан күчүзүнүң, таңкыларының, суг аллаңга торуур хемелериниң, ракеталарның санының талаза бюджетти дүргени-биле өжегөөр улгаттырып кылып өстүрген. Удатпаанда Пентагон албан-өзүзү-биле совет боомбардировщиктериниң санын каш катап улгаттырган турганын дыңнатса-даа, ону кылган. Ол миниишкинни кылза-даа, шериг бюджеди эвээжевейн барган. 60 чылдарның эгезинде «ССРӨ-ниң ракеталар талазы-биле улуг артык күштүүнүң» дугайында кампания калбарын чоруткан. Калчаалыг кыйгырыглар, антисовет медегледдер болгаш «совет айылы» дугайында хоозун бодалдар боттуг түңнелдерлиг болган: АКШ-тың шериг бюджеди кончуг дүргени-биле хепертен өөе берген. Оон соонда ССРӨ-ниң ракета талазы-биле күчүзүн улуу-биле улгаттырган-дыр деп «ылавылаашкынар» болган-даа болза, херекти кылып алганнар: сан-хөө талазы-биле бодап четпес хөй акша-хөрөңгини монополиялар дойлап алган. Ол кижилериниң ниитилелде өөрүшкү-хөг чок, ундак-ундаралдыг үеэин Америкының Каттышкан Штаттарының эң улуг дөөн хоорайларының кудумчуларынга эрттирер ужурга таварышкан. Ынчангаш оларны ол хоорайларда «уттундурган салгалдың-кижилери» кылдыр адап турары-даа таварылга эвес-тир.

ЧУРУКТА: Нью-Йоритуң кудумчуларында.

И. МАКУРИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

СЭТА-ның тайылбыры

Ол-ла үеде НАТО ССРӨ-деп ядролуг чепсектиң каттышкан күчүзүнүң, таңкыларының, суг аллаңга торуур хемелериниң, ракеталарның санының талаза-биле хожудан турар дөөр дүгайын америк, англи, барыын-герман парлалгада кызымаа-биле онзалап демдеглен турар. Ол саналаштыларны парламентилерин, чазактарны шериг чарыгдалдарын улам-на хөйнү үндүрериве албадаар сорулга-биле кара өжегөөр угаттырып кылын турар. Чамдык фактыларны сагындырарга-ла четчир.

50 чылдарның ортаа үеэинде «бомбардировщиктер талазы-биле АКШ-тың хожудан чыдын калганынын» дугайында шуугаазының үнлүрүн келген. Ынчан океан ындыкаапканнар. Амгы херектің байдалы оон-биле демей. Барыын ниитилелдерни коргуушаан, буржуаз милитаристи пропаганда боо-чепсекти өңдере бүдүрери чүгле чаа деңнелче өрү идип турар эвес, харын чавырлыышкынны оожумнадырынга таарымчалыг байдалды тургузарын оралдажып турар.

«Совет шериг айылының» дугайында кажарлаашкын реаксылыг болуктерге ажылчы чонарының эргелериче шаап халдаашкынны кылырынга, буржуаз демократтыг хосталгаларны кызыгаарлаарынга, теринден империализмин хөй талаларга кызып үндүргеш, «өжедөөшкиннери калбартырының» (ону Совет Эвилели үргүлчү кылын турар деп оон дайзыннары үргүлчү бадыткап келген) орнунга бодунуң бүгү салдарын «тайбың шаап халдаашкынче» утландырган. Ол принциалдыг чугула үүлдүн толарадышкынында чүгле социализмниң тайбыңга ынакшылдыг алыс утказы илереттинген эвес, харын «совет шериг айылының» дугайында эрги антикоммунистиг хоп-мегениң ужур-утка чогу болгаш реаксылыы долузуга бюджетти дүргени-биле өжегөөр улгаттырып кылып өстүрген. Удатпаанда Пентагон албан-өзүзү-биле совет боомбардировщиктериниң санын каш катап улгаттырган турганын дыңнатса-даа, ону кылган. Ол миниишкинни кылза-даа, шериг бюджеди эвээжевейн барган. 60 чылдарның эгезинде «ССРӨ-ниң ракеталар талазы-биле улуг артык күштүүнүң» дугайында кампания калбарын чоруткан. Калчаалыг кыйгырыглар, антисовет медегледдер болгаш «совет айылы» дугайында хоозун бодалдар боттуг түңнелдерлиг болган: АКШ-тың шериг бюджеди кончуг дүргени-биле хепертен өөе берген. Оон соонда ССРӨ-ниң ракета талазы-биле күчүзүн улуу-биле улгаттырган-дыр деп «ылавылаашкынар» болган-даа болза, херекти кылып алганнар: сан-хөө талазы-биле бодап четпес хөй акша-хөрөңгини монополиялар дойлап алган. Ол кижилериниң ниитилелде өөрүшкү-хөг чок, ундак-ундаралдыг үеэин Америкының Каттышкан Штаттарының эң улуг дөөн хоорайларының кудумчуларынга эрттирер ужурга таварышкан. Ынчангаш оларны ол хоорайларда «уттундурган салгалдың-кижилери» кылдыр адап турары-даа таварылга эвес-тир.

ЧУРУКТА: Нью-Йоритуң кудумчуларында.

И. МАКУРИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Культура одагларының кышка белеткели

БОТТАРЫНДАН ХАМААРЖЫР

Кызыл районда 27 культура албан черлери бар. Ында үжен дөрт тускай әртемниглер ажылдап турар. Районнуң Культура бажыңы, көдәә Культура бажыңнары, клубтар, библиотекалар, музыка школалары оларга хамааржыр. Районнуң культура албан черлери септелгезин әгелей берген. Район төвүнүн, Кара-Хаактың, Чербиниң, Терлиг-Хаяның библиотекалары септелгезин кылып доозупканнар. А чамдык көдәә Культура бажыннары, көдәә клубтар септелгезин чаа-ла әгелеп турар. Септелгеге херек материалдарның чедишпези-биле азы шуут чогу-биле чамдык культура албан черлери септелгезин әгелевейн турар.

Септелгени колдуунда-ла ажыл-агыйларның күжү-биле чорудар ужурлуг. Шамбалыгның 150 олуттуг көдәә клубуң ол-бо тудуг организациялары беш чыл дургузунда тудуп келген, ынчалза-даа мынчага дәәр доозулбаан. Шамбалыгның чурттакчыларының «Та кажан, чежен чаа клубче баш сугар улус бис ыйнаан?!» деп хомудап чугаалажып турарындаа чөп. Бо хүннерде үк клубту «Тыва көдәә тудуг» трестиң № 1317 КМК-ының (начальниги В. Чекменев) шыырак мастерлериг үш бригадазы тудуп турар. Ындыг болза-даа тудуг материалдарының чогу-биле ажыл доктаамал чоруп шыдавайн, үүктелиишкиннерге таваржып турар. Клубту сентябрь айда дужаар дәәш үк КМК-ның үш тудугжу бригадазы кызымак ажылдап турар. Элегес-Аксының клубунда септелге әгелей берген, ам доозарының кырында келген.

Септелге-биле чергелештир бир кол айтырыгларының бирәәзи — оттулар үүл белеткели болур. Кызыл районнуң культура албан черлеринде эрткен чылдан чамдык оттулар үүл аймаа артып калганы база эки. Бо чылын оттулар хөмүр-даш 680 тонна, а культура албан черлериниң чаныында дужуртунгени —450 тонна. Оттулар ыаш план өзугаар 625 кубометр, а дужуртунгени —410 кубометр. Оттулар үүлдү ам-даа уламчылап сөөртүп турар. Моон алгаш көөрге, районнуң культура албан черлери оттулар үүл талазы-биле эки байдалда.

Кадрлар айтырыы база бир кол айтырыгларның бирәәзи. «Сукпак» биле «Кара-Хаак» совхозтардаалындан өске культура албан черлери кадрлар-биле долу хандыртынган. «Сукпакка» август бирәәден әгелөөш, Кызылдың уран үүл училищезин доосхан тускай әртемниг ийи кижи ажылдаар деп турар. Районнуң өске-даа культура албан черлеринде ышкаш, «Сукпакка» ажылдап баар бо ийи специалист чурттаар бажың-биле хандыртынар. Үк бажыннарны совхоз септедип турар.

Райкүүскомнуң культура килдизи моон мурнунда районнуң Культура бажыңына сыңмарлажып турган. Ам килдис тускай бажың-биле хандыртынган. Ынчангаш Культура бажыңына чаа бөлүмнер ажыдып ажылдаарына таарымчалыг байдал база тургустунган. Культура бажыңы амгы үеде кеску агитациязын чаартып, котельнаязын септедип турар. А оон ажылдакчылары сиген кезилдезинде, ногаа ажаалдазында шефтеп ажылдавышаан, «Серебрянка» агитбригадазы-биле ховунуң ажыл-ишчилеринге оюн, концертин бараалгадып чоруп турар.

Культура килдизи 2 автоклубтуг. Оларның бирәәзи Баян-Кол көдәә Советте быжыглаттынган. Ол Баян-Кол суур, Терлиг-Хая, Оттук-Даш фермазының ажыл-ишчилеринин культура хандырылгазын боттандырар сорулгалыг.

Ургларның музыка школазы районнуң культурлуг амыдыралынга улуг үлүг-хуузун киирип турар. Бо чылын ол школаның баазазынга ургларның уран үүл школазының хореография болгаш чурулга класстарын ажыдары кончуг өөрүнчүг. Амгы үеде тускай комиссия уран үүлге хандыкшылдыг урглардан ол класстарга өөренип болурларны шилип ап турар. А музыка школазының септелгези доозулган, уран үүлүг хандыкшылдыг, салым-чаанныг чаштарны уткып, хүлээп алырына белен.

«Мир» Культура бажыңы бо чылын турганы дертку категориязындан ам үшку категорияже шилчээни ооц ажылының шынары бедип, көргүзүглериниң өзүп турарын бадыткан турар. Ооц «Серебрянка» агиткультбригадазы чылдың кайы-даа үеинде районнуң ажыл-ишчилериниң күзенчиг аалчызы. Эткен дыштанып хүннерде, «Серебрянка» чаа Шагаан-Арыгның ажыл-ишчилеринге бодунуң солун программалыг концертин көргүскеш келген. Агитбригада талантылыг, аргадуржулгалыг киржикчилер-биле байлак. Оларга «Мир» Культура бажыңының ыры болгаш танцы ансамблиниң баяныны Ю. Соловьёв, СЭКП Кызыл райкомунуң ажылдакчылары Г. Маады, О. Шулуу, ВЛКСМ райкомунуң секретары Л. Кокутекко, улусчу театрның режиссеру М. Ондар хамааржыр.

Культура килдизиниң әргелекчиси М. Кочерова килдис әргелекчилеп ажылдаа-ла шоолуг үр болбаан. Аныяк коммунист ажыл-ижинин лугайында мынчаар чугаалап орар:

— Культура ажылы берге, чымыштыг ажылдарның бирәәзи-дир. Мәән ажылымга СЭКП райкому, райкүүском база хей-ниити организациялары дузалап келген. Ажылды башкарарын, кадрларны канчаар хуваап тургузарын, ажылдың дәштинин кандыгандыг аргалар-биле чедип аарын сүмелеп турарлар. Ажылым ам әлдәә шуудай берген. Амгы үеде кол айтырыг — септелге. Чоннуң культура хандырылгазынче доктаамал сагыш салыры, политика-массалыг ажылды улам идепкейжидери кончуг чугула.

Культура бажыңы, клуб азы библиотека чоннуң дыштанылгазының әзулуг төву болган турарын чедип алыры чугула. Ажылдың шынары, дәштин кол черни әлдәр болбайн аан. Ындыг байдалды тургузары бир-ле дугаарында культура ажылдакчыларының боттарындан болгаш удуртур органнарының культура ажылынче партийжи сагыш салыышкынындан кол хамааржыр. Районнуң культура албан черлери моон соңгаар-даа уре-түннелдиг ажылдаар дәәрзинге бүүрөп болур.

Б. КЕНЕШ.

Эмчиниң сүмези

МӨӨГҮЛЕР

Ам чай кидин түлүк. Удавас мөөгүлөөр уе келир. А оларны чиирге кайы хире чаагай, амданныг ийик. Мөөгүлерни арга ногаалы, эттиг хлеб, арга эзди деп мактаар болгай. Австралияда үнүп турар бир мөөгүнү австрали хлеб деп адай берген. Оларда хей белоктар, үстер, чигирлер. А, B_2, С болгаш РР витаминнер бар. Белок бүдүмелдер талазы-биле мөөгүлер бүгү ногааларны ажып турар. Бир килограмм кургадып каап ак мөөгүде белоктар — ол хире инек эдиниинден — 2 катап, балыктыындан—3 катап хей. Кижиниң организми мөөгү белоктарын мал продуктуларының белоктарындан болгай шинээлиг алыр, ынчангаш мөөгүлерни эки хайындырар азы үске хаарар херек.

Мөөгүлерде кончуг үнелиг үс бүдүмелдер бар. Ак мөөгүлер бодунуң хоолулуу-биле чуурганы болгаш колбасаны безин ажар, мөөгүден кылган мүн калория талазы-биле эттиг кара мүнден артык. Мөөгүлер кижиниң организмиге таарымчалыг микроэлементилер: калий, дус, фосфор, демир-биле байлак, оларда цинк, марганец, йод, чес базы бар. Бир әвес 100 грамм опята мөөгүлерни чип алыр болза, ол организмге бир хонуг иштинде хереглеттиңер цинкти болгаш чести солуп шыдаар, ол элементилер кижиниң организминиң хан тывылдырар ажылынга чугула рольдуг.

Мөөгүлериң ол-шыгы хей болганда дыка дүрген үрелир, ынчангаш оларны үр шыгжавайн, дораан-на кандыг-бир хемчээн албаже хоржок. Чаа мөөгүлерни 10 градустан бедик әвес температуралыг черге 24 шактан хей әвес үе иштинде-ле шыгжап болур. Кадырын каап мөөгүлер салгындыр турар черге дыка үр кадгалаттынар. Чамдык мөөгүлерни дузап аарга кончуг эки.

Мөөгүнү танын билбезиниңдеп кижилер хораныг мөөгүлерни чемге ажыглавыдын болур. Ол тергини айыылдыг! Эң-не хораныг мөөгү — бледная поганка (чамдыкта чаңгыс ындыг мөөгү безин өлүмүг болуп болур), ол чиир мөөгү — шампиньон-биле дөмейлешкен болгаш оларны салчавыдын болур. Ол мөөгүден хоранныганының демдектери 8—24 шак болгаш билдинип кээр: кустурар, куду олуртур, аажок суксадыр, арын агарын арыптар, бут шынганнары тыртар, салаалар, думчук көгере бөөр, сидик саадаар, харын-даа үнметкээр, чүректиң ажылдаары баксыраар. Кызыл мухомордан хоранныганы чартык шак хире болгаш билдинип кээр: холчок дерилер, чараа, карак чажы төктүр, куску келир, аажок куду олуртур, карак шоозу улгадыр, дембээрөөр. 1—2 хонгаңда кижи колдуунда аная апаар. Строчка деп мөөгүден хоранныганда чидыг гастроэнтерит, желтуха, анемия (хан эвээжээри) тынтып келир, утаан ышкынар, дембээрөөр, бир әвес чүрек багай болда 3—4 хонгаңда кижи өлүп болур. Хораннарының чиик, аары мөөгүнүң сортундан болгаш чиген мөөгүлериң санындан, кижиниң хар-назынындан хамааржыр. Хораныг мөөгүлерде мускарин, микроатропин, гельвел кислотазы, ыкыраа хораны, дээн ышкаш хоран бүдүмелдер бар.

Бо бүгүден алгаш көөрге, мөөгүлер, бир әвес оларны кайы хамаан чок чемге ажыглаар болза, бир әвес оларны танын, билип өөренип албас болза, чүгле ажыктыг әвес, харын айыылдыг апарын болур-дур.

Хораннанган таварылгада дораан-на эмчини чалаар херек. Ол келгижеге чедир дараан кижини чыттыргаш, буттарынга болгаш хырынга грелка салыр, дузап каан суг-пу эвэштеп ижиртир, шай, кофе, мёд, сүт берип болур. Хораннанганда арага аймаа ижери шуут хоруглуг.

«СИЛЕРГЕ ЧЕТТИРДИВИС»

Карачиниң төп кудумчуларының бирәәзи Дриг-роудта, хоорайның дал ортузунда, совет культура төвүнүң маңган ак бажыны бар. Ону мында кысказы-биле Найырал бажыңы деп адап турар.

Маңаа келген кижи бүрүзү ында эртип турар чүүлдериниң программазы-биле таныжар. Чижээ, бөгүн совет кино көөр, оон-биле чергелештир өрүс дыл кичээли эртер, даарта аныяктарның «Спутник» клубунуң эзлчеглиг хуралы болур, шыдыраага ужуражылгалар база организаттынар. Мында номчулга залдыг библиотека база бар, өрүс, үрду болгаш англи дылларда парлаттынган. үжен муң хире номнар делгеттинген, чаз журналдарны, солунларны номчуп болур. Хой-хой чуруктар болгаш номнар делегейде эң баштайгы социалистиг күрүне дугайында, совет чон дугайында, оон төөгүзүнүң болгаш культуразының дугайында чугаалап турар.

Ол культура төвүнче хүннүң-не янзы-бүрү назылыг он-он пакистанчылар кээп турарлар, оларның колдуу аныяктар. Чалыыларның хей кезии өрүс дыл өөренир курстарда өөренип турарлар. Мен ол өөредилге бөлүктериниң бирәәзинге эрткен кичээлдерге чораан мен, оон дыңнакчыларыбиле хөөрежип-даа турдум.

Аббас Хан — Совет Эвилелинин дузазы-биле Карачи чоогунда тудуп турар, Пакистанда эң баштайгы, эң улуг металлургия комплекизиниң тудуунда механик болуп ажылдап турар. «Ийи чыл мурнунда болум өөренир деп шиитпирлеп алдым. Херек номнар дилеп, библиотекалар кезип чорупкан мен. Ынчан бир кижи меңээ Карачиде Найырал бажыңы бар, ында элбек номнарлыг библиотека бар дээрзин чугаалаан. Шак ынчаар маңаа келдим. Оон соонда орус дыл курузунга кирип алдым. Номнарныи болгаш кичээлдериниң ачызында делегейде ол кайгамчык чурттуң дугайында, оон техниктиг дешилгезиниң дугайында хей-ле чүвени өөренип, билип алдым» деп, ол чугаалады.

Мухаммад Аббас Хан — инженер-электрик кижи. Ол база туттунуп турар металлургия комплекизинде ажылдап турар: «Бо туттунуп турар завод Пакистанда эң баштайгы улуг металлургия комплекизи болгай. Ындыг будурулгеге янзы-бүрү мергежилдиг хой-хой специалистер негеттинери билдингир. Силерниң чурттар Пакистанга кадрлар белеткээр талазы-биле улуг дузаны көргүзүп турар.

1977 чылда аныяк пакистан специалистерниң бөлүү-биле кады ССРЭ-ниң металлургия будурулгелеринге стажировка эрттирери-биле чораан мен. Бистиң кады ажылдап турганывыс совет кижилер биске чугле арга-дуржулгазын дамчыдып берип турган эвес, пакистан улуска әәлдек-эвилеин, найыралчызын илергейлеп турду. Болувустуң дагдыныкчыларывыстың ада сагыш салыышкынын доктаамал билип, медереп келдивис.

Совет Эвилелинге эрттирген үевис халас барбаан. Бедик мергежилдиг специалистер апарып, амгы үениң техниктиг дериг-хереклерлериниң ажылдап турар апарган бис. Совет өөнүктеривис-биле чарлыры хомуданчыг болду. ССРЭ-ге эрттирген үемни эпти-ле сактып кээр мен».

Мухтар Ахмед Халил — инженер-механик, «Запорожсталь» стажировка эрттирген. «Силериң чурттарга барып, совет улус-биле кады ажылдааш, байлак арга-дуржулга мөөнцеп алганымга чоргаарланыр мен. Совет Эвилелинге шингээдип алганым дуржулгамны Пакистанның эң баштайгы улуг металлургия комбинадынга ажылдаар мен. Стажировка эрттирип турган үемде Киевке, Ялтага, Кривой Рогка, Москвага чораан мен. Ол хоорайларның каас-чаражын магадап сонуургаар аас-кежиктиг болдум. Совет кижилерге бүгү-ле чеднишкиннерни күзедим» деп, ол чугаалаан.

Ш. МУХОНКИН,
ПМА-ның корр.

Карачи.

САДЫГ ТӨВҮН ТУДУП ТУРАР

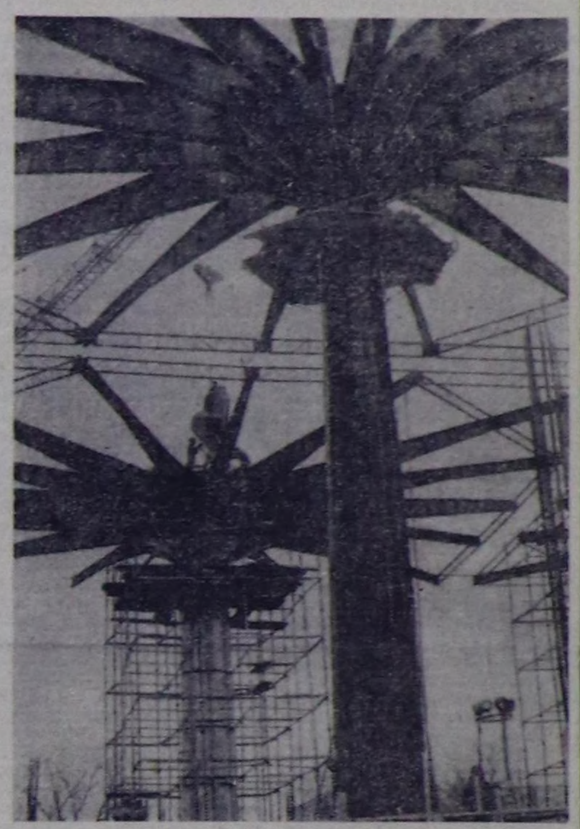

Ашхабадта кыры дуглаглыг чаа рынокту тудуп турар. Туркменистанның найысыладының садыг төвүнге галантереяның, үлетпүр бараанларының магазиннерин болгаш оон-даа өске садыг черлерин, амыдырал хандырылга пунктуларын, кафелерин, рестораннарны тударын телевилөөп. Тудугжулар каасталгалар кылырынга мраморну, гранитти, туфту ажыглаар.

ЧУРУКТА: кыры дуглаглыг рынокту багана конструкциялары — демир-бетон «чектер».

В. САРКИСЬИННЫҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

СОНУУРГАКТАРГА

ДАЯНГЫЫШ

«Ыныгуртан Морозова» деп билдингир чуруунга этюд кылып чоруп тура Суриков Мытищилерге орук кыдыында бажыңчыгашка чурттап турган.

— Ажылымга чугула «каэктерии» оон «чыын ап» турган мен — деп, чуруку сеолунде барып сактып чугаалаан. —Чер кезии тоган чораан кижиниң холунда даянгыышты утпаан боор силер. Шак ындыг даянгыыштыг бурганга тейлекчи бир кадай орук-биле эртип чыткан. Чуруур хереклеллерими ал салы-ла, оон соонда ынай болдум. Элээн ырай берген чүве. «Эй, кырган-ава, даянгыыжың берем!» — деп, алгырдым. Ол даянгыыжын октапкаш, салып ынай болган. Мени уптекчи деп бодаан хевирлиг.

Суриков кырганга четкеш, доктаадыпкан. Бажыңына эккелгеш, шайладып оожургаткан, ол аразында сураглыг чуруку даянгыышты чуруп алган.

ЭРТЕМДЕННИҢ КОСТЮМУ

Сураглыг орус эртемден И. П. Павловтуң кады ажылдап турган эштери чаа костюм садып алырын сүмелээш, акша чыгташ берип каан.

— Четтирдим, өөнүктер! — дээш, Павлов акшаны өөрүшкү-биле хүлээп алган.

Дараазында хүн эртемден эрги-ле костюму-биле хевээр, харын элээн каш ыттар садып алган келген.

— Чыгган акшаларның ажыы улуг болду, хой дуржулга кылырымга эки-ле болду — деп, Иван Петрович ажылдакчыларынга өөрүшкү-биле чугаалап турган.

БАНКЕТ ҮЕЗИНДЕ

Сураглыг эртемденнер Пьер болгаш Мария Кюрилер Лондонга чорда оларга турасказаткан шайлалга болган. Бай хөрөөженнериниң каасталгаларын Мария Кюри сонуургап корүп турган, Пьер Кюри база-ла кадайынга эскертпейн каасталга аймаан сонуургап турган.

Шайлалга соонда ээп чаныр олура Мария ашаандан мынча деп айтырган:

— Шайлалга үезинде сени эскереримге элдептиңе кончуг болду?

— Чалгаарааш, бир-ле чүве сонуургап эгеледим. Шайлалгага келген каас-коя кадайларың кижи бүрүзүнүң мойнунда улуг өртектиг даштар-биле эртемге херектиг чеже лаборатория тургузуп ап болурун санап турдум — деп, Пьер харылаан.

агаар

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге дилмирөөшкиннер чаъс болур. Барыын чүк угланымышкынныг хаттың дүргени секундада 9-14 метр чедер. Агаарның температураазы 23—28 градус чылыг болур.

Кызылга чаъстаар, лиңмирөөр чадавас. Хаттың күжү секундада 5—10 метр чедер. Агаар хүндүс 26—28 градус чылыыр.

УРУГЛАРНЫ САДЫП ТУРАР

Кезек афиннер аажок халдып органнар. Авень Синтрагма магистральга автомобильдер, үрезиннери долу огурец ышкаш, тырлы берилээн. Үк магистральдың бир ужу Эгей далайда барып үскен, эң делгем орук, а оон—Адриан императорнуң улуг хаалгазындан әгелээн кудумчунуң шимчээшкини оожургай бөөр. Ол кудумчу дээрге чылан ышкаш шыйлагар; автомобильдерниң дозулуг карттары хоорлуп чаштагылай берген чыткылаар. Чолаачылар тротуарда кылаштаашкан кижилерниң дүргенин адаарган көрүп чоруурлар.

Мәән кожаларым кандыгла бир чүве дугайын үрүнейчин үндүлер. Соңга караңдан бакылай бердим. Хөрөөжен кижи бир бичин уругну часкантарга, оозу кышыыра-ла берген. Афиннерге бичин ургларны эттеп турганын бир-ле дугаар көргеним ол. Ону көрген өске кижилер база-ла чаржының эдепсиңнеп. Нью-Йоркка болза шак ындыг «концерттиг» хаайга-даа какпас ийик. А Лондонга болза ындыг дуржоктарны аная-ла сургап каар ол-ла...

Грециянның чону бичин ургларга ынак. Гректер, хосталгага болгаш алаанныг оюнарга ынаа ышкаш, ургларга база ол хире ынактар. Улуг кижилерни ургларга доктаамал хайгаарап карактап турар. Грециянның урглары, ол оранның чечектери ышкаш, база-ла ындыг кайгамчык чараш чаагай. Олар, база-ла чечектер ышкаш, кудай-лөрниң болгаш мурнуу чүк далайының буянныг хайырлалын спирип ап турарлар.

Журналист Мери Вампедакис бодунуң чыын алган фактыларынга даянгаш, Грецияда бичин ургларны амгы үеде 100 мүнгэн 400 мүн драхма (акша) чедир садып турарын өскөдткаан. Ургларны, бараан-сараан ышкаш, чүге садып турарын? Ол талазы-биле дилег бар бе? Азы ынаа-ла садар кандыг-бир чылдагаан тыпты берген бе?

«Ийе, ындыг» деп харылаары шын. Ынчалза-даа «уруг-дарыгга барып-барып кончуг ынак Грецияда чүге ындыг боон турарын?» деп айтырыгга харылаары белен эвес.

Бир америк калайга ындыг янзылыг айтырыгны салырымга, дүш-даа чок, харын чоргаары сүргей мынчаар харылады: «Мында ол дээрге доллар-биле садып алыр эң эки бараан-на болгай».

Демги-ле Мери Вампедакис ол фактыны мынчаар тайылбырлап турар: Грециядa ашакка барбайн, бөжүүр хөрөөженнериниң саны көвүдээн, ынчангаш сурастап бөжүп алгаш, уругну өстүрүп дорук-турарынче-даа сагыш салбайн, дегийт-ле садарын ораладжыр.

Бөжүдар бажыңнарның болгаш ургларны эмиелгелериниң директорларындан ол дугаын журналистер айтырарга, ол бөжүр чорук тээрбиг чыл дургузунда «чечектелдир» өзүп келген деп чугаалаар. Ургларны эмиелгезинден чамдык сан-түүннерни алырга мынчыг: 1978 чылда Грециядa 300 ажыг чаш ургларны сатканы. Олар шуптуу бот хөрөөженнериниң төрөөн урглары боон турар. Грециядa не болгаш чаш төлдүн дугайында эрге-шөлөө чок, олче кичээнгей салбайн турар. Харын мырыңай аарыг ургларны, эвээш өртекке дээрден башка, хамаан чок садып турар дугайын эмчилер ажыт-чажыт чокка чугаалаар. Маңаа хаарыштыр чүү чугаалап болуруп? Ургларны — садыглаар бараан болу берген. А ол бараан үрелген болза, оон өртөөн кудуладыр-ла болгай...

Садып алыкчылар азыраары берге деп ол-бо чылдагааннар чугаалап турган, ургунуң авазын когудуп, өртөөн чингелип алгылаар. Ургларны, бараан ышкаш, хамаан чок садар чорук капиталистиг интилелдиң улуг салдары болгаш ыйыышкыны-дыр.

Грециянның социал-хандырылга министерствозу үк чуртта ургларны садыглаар чорукту халаптыг, шапкын өзүлдезинин дугайында ажыы-биле чарлаан. Министрвиң оралакчызы Анна Спиодину ол өзүлдени доктаадып алырының бергезиниң дугайында чамдык чылдагааннарны чугаалаан. Ажы-төл чок ашак-кадай улустуң саны, урглардан оранчок ажып турар. Эң кол чылдагаан Грециянның хоойлу-дурумнуг ашакка барбаан не хөрөөжен болгаш чаш ургларны дугайын айытпаанын ол дыңнаткан. Ийет, ол кол чылдагаанларның бирәәзи боон чадавас.

Б. КОРОЛЕВ,
ПМА-ның тускай корр.

ССРЭ-ниң Улустарының Спартакиадазы

ЧЕМПИОННАР

ССРЭ-ниң улустарының VII чайгы спартакиадазының программазында кирип турар амгы үениң спортунуң беш хевирингe Москваның шилиндек командазы спартакиаданың чемпиону атты чедип алган. Найысыладның спортчу адын Борис Мосолов, Сергей Рябикин, Василий Нефедов камгалаан.

Хууда чемпион ат дээш маргылдаага киришкен Роберт Найтингейл (Великобритания) шылгараааш, спартакиаданың чемпиону болган.

Классиктиг хүреш талазыбиле ССРЭ-ниң чемпиону делегейниң бирги чери дээш маргылдаага шаңналдыг черни эзлээн Виктор Авдышев (Азербайджан) 90 килограмм чедир дензиге спартакиаданың чемпиону атты чедип алган.

«СПОРТТУҢ ДАҢГЫНАЗЫ» ЭГЕЛЕЭН

В. И. Ленин аттыг Төп стадионда эгелээн спартакиаданың чиик атлетика маргылдааларынга 1700 ажыг спортчу киржир. Оларның аразында 52 чурттуң ийи үүс ажыг даштыкы чиик атлетиктер шаңнал дээш маргылдажыр. Олимпий, делегей, Европа чемпионнары, рекордсменнери мында киржип турар.

Маргылдаанның программазында чиик атлетиканың 42 хевирин киргген, оон иштинде олимпий оюнларына кирер хевирлери шуупту бар.

Баштайгы хүннерде 10 километрге үүгүрген, 20 километрге кылаштаан болгаш өске-даа маргылдаалар эрткен.

СЭТА-ның корр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

телевидение

ИЮЛЬ 24-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00 — «Ye». Информастыг программа. 10.40 — ССРЭ улустарының 7-ги чайгы Спартакиадазының хүн демдеглели. 11.05 — «Дунайның чалгыглары» деп ургларның ниити ырызының концерти. 11.30 — Ургларга фильм. «Тимур болгаш оон командазы». Уран-чечен телефильм. 2-ги серизы. 12.35 — «Кино аян-чоруктар клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар. 13.35 — Медээлер. 13.40 —16.00 — Чапсар. 16.00 —Медээлер. 16.20 — «Көдээниң ажыл хүннери». Кинопрограмма «Ямпольчуларның амданныг шелдери», «Суурда чурукчулар чурттап турар» 17.00 —«Москва комсомолунуң ажыл-хереклери». 17.30—ССРЭ улустарының 7-ги чайгы Спартакиадазында.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — «Хоойлу болгаш хүлээлге». Дамчыдылга. 19.00 — «Ийи новелла». Мультфильм. 19.10— «Хөглүг өг». Дамчыдылга. 19.55—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.15 — Бөгүн делегейде. 20.30 — «Кады — демниг өгбүле». Музыкалыг программа. 21.00 — «Ангола дугайында чечен чугаалар». Телеочерк. 21.30 — «Бөгүн болгаш хүн бүрүзүнде». ССРЭ-ниң улустун артизи Ю. Никулин дугайында телефильм. 22.30 — «Ye». Информастыг программа. 23.05 — ССРЭ улустарының 7-ги чайгы Спартакиадазында. 23.30 — М. Глинканың фортепианога чогаалдары. 00.00—00.55 — ССРЭ улустарының 7-ги чайгы Спартакиадазында. Тоигенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.30 — Агаарга удур камгалалдың Москва округунуң ыр болгаш танцы ансамблиниң оюн көргүзүү. 18.50—«Василий Шукшин. Чогаалчы, актер, режиссер».

КЫЗЫЛДАН

20.15—Чарлалдар. 20.20 — 22.00 — «Үшкү өөрүшкүлүг». Телешин. 2-ги серизы.

Кино

ИЮЛЬ-24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ярославна, Франциянның кадын хааны» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.30, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бо хайгыылга болган» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, «Орай кат» 16.50, 18.45, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бичин оолдут квартираны хөлезилээшкинге бөөр» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Тенекей Иванушканың кайгамчык чүүл дилеп чорааны» 15.00, «Капитан» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Крона дээш романс» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

Редакциянның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчуу, бажыр № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16305. Чагыг № 1878

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүнүң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садылының талазы-биле аргелелиниң типографиязы № 1873. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуу, бажыр № 1). ТС—00584.